

Проект фінансується
Європейським Союзом

ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ТА ПОЛІТИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ

ЄВРОПЕЙСЬКА ПРАВДА

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ НОРМ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ

ТОМ 1: ПОВОДЖЕННЯ З ПОБУТОВИМИ
ВІДХОДАМИ В ЖИТЛОВОМУ СЕКТОРІ

ЛЬВІВСЬКА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ»

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ НОРМ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ

ТОМ 1: ПОВОДЖЕННЯ З ПОБУТОВИМИ
ВІДХОДАМИ В ЖИТЛОВОМУ СЕКТОРІ

ЛЬВІВ – 2018

Впровадження екологічних норм Угоди про асоціацію / Практична брошура в 2 томах / В.Бригілевич, Д.Матонієне, А.Генерович, М.Краковяк, Є. Андріулайтите, Х.Тибінка, А.Дзюба. – Львів: ФОП П’ятаков Ю.О., 2018. – 92 с.

Видання присвячене висвітленню нормативно-правової бази та практичної реалізації екологічних норм Угоди про асоціацію з ЄС та буде цікавим для представників громадського суспільства, органів місцевого самоврядування, співвласників багатоквартирних будинків, а також широкому колу читачів.

"Це видання підготовлене в рамках проекту "Просування реформ в регіони" за сприяння Європейського Союзу (<http://ec.europa.eu/europeaid>), який реалізується Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій та "Європейською правдою". Зміст цієї публікації є виключною відповідальністю Центру досліджень місцевого самоврядування і жодним чином не відображає точку зору Європейського Союзу."

Для безкоштовного розповсюдження.

ЄВРОПЕЙСЬКА ПРАВДА

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

ВОЛОДИМИР БРИГІЛЕВИЧ – голова правління Центру досліджень місцевого самоврядування;

ДАІВА МАТОНІЕНЕ – віце-міністр Міністерства охорони навколишнього середовища Республіки Литва (2012-2016);

АГНЄЖКА ГЕНЕРОВИЧ – професор Краківської політехніки;

МАЦЕЙ КРАКОВЯК – керівник Краківської асоціації управителів нерухомістю;

ЄВА АНДРІУЛАЙТИТЕ – керівник Асоціації органів місцевого самоврядування в Литві (Брюссельський офіс);

ХРИСТИНА ТИБІНКА – юрист/експерт Центру досліджень місцевого самоврядування;

АНДРІЙ ДЗЮБА – юрист/експерт Центру досліджень місцевого самоврядування.

СПИСОК АБРЕВІАТУР ТА СКОРОЧЕНЬ

БНГ – Банк національного господарства;

ЗУ – закон України;

Екоінспекція – екологічна інспекція;

ЄБРР – Європейський банк реконструкції та розвитку;

ЄІБ – Європейський інвестиційний банк;

ЄС – Європейський Союз;

ЖБК – житлово-будівельний кооператив;

ІТП – індивідуальний тепловий пункт;

КМУ – Кабінет міністрів України;

ЛОДА – Львівська обласна державна адміністрація;

Мінприроди – Міністерство екології та природних ресурсів України;

ОВД – оцінка впливу на довкілля;

ОМС – орган місцевого самоврядування;

ОСББ – об'єднання співвласників багатоквартирного будинку;

ПВ – побутові відходи;

ПГ – парникові гази;

ПЕ – первинна енергія;

РСУВ – регіональна система управління відходами;

РЦПВ - регіональний центр поводження з відходами;

ТПВ – тверді побутові відходи;

Угода про асоціацію – Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони;

ФІ – фінансові інструменти;

ФТР – фонд для термомодернізації та реконструкції;

ЦКУ – цивільний кодекс України;

ЦСБВ – центр сертифікації будівельних виробів;

GIZ – німецька федеральна компанія Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit;

WEEE – Waste Electrical and Electronic Equipment – укр. відходи електричних та електронних пристроїв.

ЗМІСТ

ТОМ 1: ПОВОДЖЕННЯ З ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ В ЖИТЛОВОМУ СЕКТОРІ

ВСТУП	<i>ст. 8</i>
I. ЕКОЛОГІЧНІ НОРМИ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ	<i>ст. 12</i>
1.1. Роль та потенціал громадськості в імплементації екологічних норм Угоди про асоціацію: адвокація та моніторинг	<i>ст. 12</i>
1.2. Роль локальних органів влади та місцевого самоврядування в імплементації екологічних норм Угоди про асоціацію	<i>ст. 18</i>
1.3. Багатоквартирні будинки та їх вплив на екологію. Шляхи до зменшення антропогенного впливу	<i>ст. 22</i>
II. ПОЛОЖЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЄС ЩОДО ПОВОДЖЕННЯ З ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ В ЖИТЛОВОМУ СЕКТОРІ	<i>ст. 24</i>
2.1. Польське законодавство про поводження з побутовими відходами	<i>ст. 24</i>
2.2. Литовське законодавство про поводження з побутовими відходами	<i>ст. 35</i>
2.3. Українське законодавство про поводження з побутовими відходами	<i>ст. 48</i>

III. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ПОВОДЖЕННЯ З ТВЕРДИМИ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ	<i>ст. 59</i>
3.1. Польща	<i>ст. 59</i>
3.2. Литва	<i>ст. 73</i>
3.3. Україна	<i>ст. 80</i>
ВИСНОВКИ	<i>ст. 90</i>

ТОМ 2: ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ В БАГАТОКВАРТИРНИХ БУДИНКАХ

ВСТУП	<i>ст. 8</i>
I. ПОЛОЖЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЄС ЩОДО ТЕРМОМОДЕРНІЗАЦІЇ В ЖИТЛОВОМУ СЕКТОРІ	<i>ст. 9</i>
II. ПОЛЬСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ТЕРМОМОДЕРНІЗАЦІЮ І ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ	<i>ст. 13</i>
2.1. Закон про термомодернізаційні заходи	<i>ст. 14</i>
2.2. Закон про підтримку термомодернізаційних і ремонтних заходів	<i>ст. 19</i>
2.3. Моделі (способи) фінансування заходів з термомодернізації житлового фонду	<i>ст. 21</i>
2.4. Термомодернізація будинку в об'єднанні співвласників	<i>ст. 35</i>

III. ЛИТОВСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ТЕРМОМОДЕРНІЗАЦІЮ І ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ	<i>ст. 38</i>
3.1. Статистика житлового сектору Литви	<i>ст. 39</i>
3.2. Правова основа	<i>ст. 41</i>
3.3. Інституційна структура для впровадження національної програми збільшення ЕЕ в житловому секторі	<i>ст. 45</i>
3.4. Фінансова модель впровадження національної програми зростання енергоефективності в житловому секторі	<i>ст. 47</i>
3.5. Основні виклики та уроки використання фінансової моделі	<i>ст. 53</i>
IV. УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ТЕРМОМОДЕРНІЗАЦІЮ І ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ	<i>ст. 56</i>
4.1. Новий закон «Про енергетичну ефективність будівель» і впровадження нових ДБН	<i>ст. 56</i>
4.2. Теплі кредити і місцеві кредитні програми	<i>ст. 66</i>
4.3. Методика прийняття рішень на рівні співвласників (ОСББ)	<i>ст. 69</i>
ВИСНОВКИ	<i>ст. 80</i>

ВСТУП

Відлік Євроінтеграційних змін в частині екології та охорони довкілля почався з 1 листопада 2014 року, а саме з моменту, коли Угода про асоціацію з Європейським Союзом (далі - Угода) почала працювати в режимі тимчасового застосування. На даний момент Україна перебуває на етапі апроксимації українського законодавства до норм та стандартів Європейського Союзу, оскільки в Угоді та її додатках закріплені як положення щодо співпраці України та ЄС, так і зобов'язання щодо здійснення певних кроків, а саме імплементації 29 директив та регламентів у 8 тематичних сферах:

- управління довкіллям та інтеграція екологічної політики у інші галузеві політики;
- якість атмосферного повітря;
- управління відходами та ресурсами;
- якість води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище;
- охорона природи;
- промислове забруднення та техногенні загрози;
- зміна клімату та захист озонового шару;
- генетично модифіковані організми.

Фундаментом екологічних норм Угоди є глава 6 «Навколишнє середовище», проте окремі положення зустрічаються і в інших розділах дотичних сфер, як наприклад, енергетика чи туризм. Положення глави 6 визначають, що сторони розвивають і зміцнюють співробітництво з питань охорони навколишнього середовища й таким чином сприяють реалізації довгострокових цілей сталого розвитку і зеленої економіки, оскільки посилення природоохоронної діяльності матиме позитивні наслідки для громадян і підприємств в Україні та ЄС, зокрема, через покращення системи охорони здоров'я, збереження природних ресурсів, підвищення економічної та природоохоронної ефективності, інтеграції екологічної політики в інші сфери політики держави, а також підвищення рівня виробництва завдяки сучасним технологіям (стаття 360).

Співробітництво має на меті збереження, захист, поліпшення і відтворення навколишнього середовища, захист громадського здоров'я, розсудливе та раціональне використання природних ресурсів та заохочення заходів на міжнародному рівні, спрямованих на вирішення регіональних і глобальних проблем навколишнього середовища у таких сферах:

- зміна клімату;
- екологічне управління та аналогічні питання, зокрема освіта й навчальна підготовка, доступ до інформації з питань навколишнього середовища та процесу прийняття рішень;
- якість атмосферного повітря;
- якість води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище;
- управління відходами та ресурсами;
- охорона природи, зокрема збереження і захист біологічного та ландшафтного різноманіття (екомережі);
- промислове забруднення і промислові загрози;
- хімічні речовини;
- генетично-модифіковані організми, в тому числі у сільському господарстві;
- шумове забруднення;
- цивільний захист, зокрема стихійні лиха і антропогенні загрози;
- міське середовище;
- екологічні збори.

Цілями співробітництва є:

1. Розвиток всеосяжної стратегії у сфері навколишнього середовища, яка включатиме заплановані інституційні реформи (з визначеними термінами) для забезпечення виконання і впровадження природоохоронного законодавства; розподіл повноважень природоохоронних органів на національному, регіональному та місцевому рівнях; процедури прийняття рішень та їх виконання; процедури сприяння інтеграції природоохоронної політики в інші сфери політики держави; визначення необхідних людських і фінансових ресурсів та механізм їх перегляду;

2. Розвиток галузевих стратегій в галузях покращення якості повітря; якості води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище; управління відходами та ресурсами; захист природи; промислове забруднення та промислові аварії; хімічні речовини, зокрема чітко визначені терміни і основні етапи імплементації, адміністративну відповідальність, а також фінансові стратегії залучення інвестицій в інфраструктуру й технології;

3. Розвиток та імплементація політики з питань зміни клімату, зокрема, як визначено у Додатку XXXI до Угоди.

На виконання домовленостей сторони:

- обмінюються інформацією та досвідом;
- здійснюють спільну дослідну діяльність і обмінюються інформацією про екологічно чисті технології;
- планують подолання наслідків стихійних лих та інших надзвичайних ситуацій;
- здійснюють спільну діяльність на регіональному та міжнародному рівнях, в тому числі згідно з багатосторонніми угодами у сфері охорони навколишнього середовища, ратифікованими Сторонами, та, у разі доцільності, спільну діяльність в рамках відповідних агентств.

Важливим положенням, закріпленим у статті 363, є поступове наближення законодавства України до права і політик ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища. Сьогодні українське екологічне законодавство лише частково відповідає вимогам ЄС, в той час як повна імплементація Директив дасть широкі можливості для розширення співпраці з неурядовими організаціями та залучення громадськості до вирішення екологічних проблем, а отже й контролю за негативним впливом на довкілля від діяльності людини. Україна, на жаль, не дуже активно просувається у виконанні екологічних положень Угоди, так, вже зараз порушено багато строків щодо прийняття необхідних директив та регламентів. Однією з причин таких повільних темпів є низька пріоритетність даних питань для Верховної Ради та Кабінету міністрів України - екологічні норми не згадані ні у прийнятій Стратегії сталого розвитку «Україна 2020», ні у плані дій уряду до 2020 року. Для проведення

цілісної ґрунтовної реформи важливою є наявність стратегічного бачення змін в екологічній сфері в цілому, а також окремо по секторах. У кожному з секторів діяльності активність просувається різними темпами, на даний час найбільше роботи зроблено у сфері водних ресурсів, де розроблена уже вся підзаконна нормативна база, горизонтального екологічного законодавства, відходів.

Дана брошура присвячена висвітленню окремої теми поводження з побутовими відходами багатоквартирних будинків, як однієї з складових екологічних норм, в Україні, а також висвітленню та аналізу іноземного досвіду, а саме Польщі та Литви, які значно більше просунулися вперед та досвід яких ми можемо наслідувати. В брошурі наведено стан законодавства у перелічених країнах, а також ситуації на практиці для кращого розуміння та порівняння досвіду.

I. ЕКОЛОГІЧНІ НОРМИ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ

1.1. РОЛЬ ТА ПОТЕНЦІАЛ ГРОМАДСЬКОСТІ В ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ НОРМ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ: АДВОКАЦІЯ ТА МОНІТОРИНГ

Ще у 1998 році Україною було підписано Оргуську конвенцію «Про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля», яка була ратифікована і стала частиною національного законодавства. Конвенція повинна була забезпечити доступ до екологічної інформації, участь громадськості в обговоренні та прийнятті рішень, доступ до правосуддя в справах екологічного характеру.

На виконання Конвенції у 2002 році було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» №254-ІУ, яким було внесено зміни до Законів України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про місцеве самоврядування в Україні» та Кодексу про адміністративні правопорушення. Цим нормативно-правовим актом було введено функціонування місцевих екологічних автоматизованих інформаційно-аналітичних систем, які є складовою мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації, закріплено участь громадськості у обговоренні та внесенні пропозицій до проектів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь в прийнятті рішень з цих питань, затверджено вільний доступ та вільне отримання інформації про стан навколишнього природного середовища, та порядок надання інформації про стан навколишнього природного середовища, а також введено відповідальність за відмову від надання чи несвоєчасне надання екологічної інформації.

Проте, як показує практика, сьогодні більшість людей не мають доступу до інформації про стан довкілля, не вміють її шукати, не знають та не вміють користуватися інструментами, які існують для цього. Відповідно, про наявність більшості існуючих екологічних проблем громада інколи навіть не здогадується, поки проблема гостро не виходить назовні.

Порядок залучення громадськості до обговорення питань щодо прийняття рішень, які можуть впливати на стан довкілля, затверджений Постановою Кабінету міністрів України 29 червня 2011 року №771, лише рекомендує органам місцевого самоврядування залучати громадськість до обговорення питань, пов'язаних з прийняттям рішень, які можуть впливати на стан довкілля. Обов'язкове проведення обговорень та громадських слухань в рамках обговорень визначене лише у разі прийняття рішень щодо об'єктів та видів діяльності, які становлять підвищену екологічну небезпеку. Відповідно, у більшості випадків діалог з громадськістю не відбувався.

Тому проблема ефективного залучення громадськості до обговорення питань щодо рішень, які можуть впливати на стан довкілля, що є дієвим та важливим інструментом покращення якості рішень, потребує особливої уваги.

До зобов'язань України згідно Угоди належать прийняття кількох екологічних законів, які дають можливість оцінити можливу шкоду для довкілля й мінімізувати її та забезпечать адаптацію українського законодавства до таких директив:

- № 2011/92/ЄС про оцінку впливу окремих державних і приватних проєктів на навколишнє середовище (кодифікація);
- № 2001/42/ЄС про оцінку впливу окремих планів та програм на навколишнє середовище;
- № 2003/4/ЄС про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви № 90/313/ЄЕС;
- № 2003/35/ЄС про забезпечення участі громадськості у підготовці окремих планів та програм, що стосуються навколишнього середовища, та внесення

змін і доповнень до Директив №№ 85/337/ЄЕС та 96/61/ЄС про участь громадськості та доступ до правосуддя.

На жаль, поки визначення процедури консультацій з органами влади, управління, контролю, господарювання з питань охорони навколишнього середовища та процедури консультацій з громадськістю на підставі Директиви №2011/92/ЄС так і не стали ключовими інструментами процесу імплементації на національному та регіональному рівнях. В той час, як саме екологічна ситуація та доступ громадськості до інформації про неї становить основу початку розгляду проектів регіональних програм, реконструкції чи будівництва, що можуть мати вплив на навколишнє середовище, а також і на здоров'я населення місцевих громад. Отримати екологічну інформацію громадяни можуть, скориставшись механізмом запитів, передбачених у Законах України «Про звернення громадян» та «Про доступ до публічної інформації». Також окремо на виконання наказів Міністерства екології та природних ресурсів України (далі – Мінприроди) облдержадміністрації проводять роботу з інформування населення шляхом оприлюднення щорічних регіональних доповідей та екологічних паспортів. Звітність щодо реалізації Угоди на офіційному сайті Міністерства не оприлюднена, лише надається представникам громадськості у відповідь на інформаційні запити. Проте, на жаль, дуже невеликий відсоток громадян користуються передбаченими законом можливостями та стежать за процесами у даному напрямку, як правило, це окремі активісти чи представники екологічних громадських організацій

Великим кроком вперед стало прийняття Законів України «Про оцінку впливу на довкілля» та «Про стратегічну екологічну оцінку».

Законом **«Про оцінку впливу на довкілля»** (прийнятий 23 травня 2017 року та набрав чинності 18 грудня 2017 року) запроваджено нову європейську модель оцінки впливу на довкілля на виконання Директиви 2011/92 замість екологічної експертизи, яку було скасовано. Законом закріплено обов'язкову оцінку впливу на довкілля до прийняття рішення про плановану діяльність. Безумовно, це дуже важливий крок вперед, оскільки тепер громадськість може

дізнатися, яка структура проводить оцінку, стежити за її перебігом, а також у разі необхідності матиме можливість впливати на прийняття рішення щодо дозволу на будівництво об'єкта.

У Законі визначено дві категорії видів планованої діяльності та об'єктів, які можуть мати значний вплив на довкілля і підлягають оцінці впливу на довкілля. Оцінку впливу на довкілля об'єктів першої категорії здійснює Мінприроди, до них належать: нафтопереробні та газопереробні заводи; теплові електростанції; чорна та кольорова металургія; хімічне виробництво; будівництво аеропортів і аеродромів, автомагістралей, автомобільних доріг, що мають чотири чи більше смуг руху, автомобільних доріг першої категорії, магістральних залізничних ліній, гідротехнічних споруд, морських та річкових портів; поводження з відходами; греблі, водосховища; трубопроводи для транспортування газу довжиною понад 40 кілометрів; потужності для інтенсивного вирощування птиці та свиней; будівництво повітряних ліній електропередачі напругою 220 кіловольт або більше і довжиною понад 15 кілометрів; усі суцільні та поступові рубки головного користування та суцільні санітарні рубки на площі понад 1 гектар; усі суцільні санітарні рубки на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду та ін.

Висновки щодо другої категорії об'єктів надає уповноважений територіальний орган, до таких об'єктів належать: глибоке буріння, об'єкти окремих видів сільського господарства, лісівництва та водного господарства, видобувної та енергетичної промисловості, виробництва та обробки металу, переробки мінеральної сировини, хімічної та харчової промисловості, підприємств текстильної, шкіряної, деревообробної і паперової промисловості продуктивністю понад 1 тону на добу, інфраструктурні проекти та ін.

Початковим етапом оцінки є повідомлення про плановану діяльність, яке фіксується у спеціальному Реєстрі оцінки впливу на довкілля. Під час даного етапу будь-яка фізична особа чи громадська організація може подати свої пропозиції щодо того, що вони хотіли б побачити у звіті та ступінь його деталізації.

Обов'язковість проведення громадського обговорення, тобто залучення громадськості, закріплене в статті 3 Закону, а відповідно без їх проведення і без врахування громадської думки кінцевий документ оцінки – висновок – не може бути виданий. Громадське обговорення у процесі оцінки впливу на довкілля проводиться з метою виявлення, збирання та врахування зауважень і пропозицій громадськості до планованої діяльності. Громадськість має право подавати будь-які зауваження чи пропозиції, які, на її думку, стосуються планованої діяльності, без необхідності їх обґрунтування.

Закон **«Про стратегічну екологічну оцінку»** (прийнятий 20 березня 2018 року та набрав чинності 12 квітня 2018) закріпив процедуру визначення, опису та оцінювання наслідків виконання документів державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, виправданих альтернатив, розроблення заходів із запобігання, зменшення та пом'якшення можливих негативних наслідків, яка включає визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки, складання звіту про стратегічну екологічну оцінку, проведення громадського обговорення та консультацій (за потреби - транскордонних консультацій), врахування у документі державного планування звіту про стратегічну екологічну оцінку, результатів громадського обговорення та консультацій, інформування про затвердження документа державного планування.

Метою стратегічної екологічної оцінки є сприяння сталому розвитку шляхом забезпечення охорони довкілля, безпеки життєдіяльності населення та охорони його здоров'я, інтегрування екологічних вимог під час розроблення та затвердження документів державного планування. Стаття 10 Закону закріплює обов'язкове оприлюднення на офіційному сайті замовника оцінки заяви про визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки та (за наявності) проекту документа державного планування з метою одержання та врахування зауважень і пропозицій громадськості, а також проведення громадського обговорення. Усі зауваження і пропозиції до проекту документа державного планування та звіту про стратегічну екологічну оцінку, одержані протягом встановленого строку, підлягають обов'язковому розгляду замовником. За

результатами розгляду замовник враховує одержані зауваження і пропозиції або мотивовано їх відхиляє. За результатами громадського обговорення замовник готує довідку про громадське обговорення, в якій підсумовує отримані зауваження і пропозиції та зазначає, яким чином у документі державного планування та звіті про стратегічну екологічну оцінку враховані зауваження і пропозиції, надані відповідно до цієї статті (або обґрунтовує їх відхилення), а також обґрунтовує обрання саме цього документа державного планування у тому вигляді, в якому він запропонований до затвердження, серед інших виправданих альтернатив, представлених до розгляду.

Як бачимо, початок руху закладено, громадськість отримує більше прав та можливостей у сфері реалізації екологічної політики, а її представники, як правило, і є основними рушіями змін та одними з суб'єктів нагляду та контролю. Так, наприклад, експерти коаліції «Енергетичні реформи» розробили та презентували у основних містах України систему критеріїв, яка дозволяє оцінити прогрес імплементації Угоди про асоціацію в частині енергетики та довкілля на місцевому рівні.

Та для ефективного проведення реформ громадськість повинна вести активну діяльність – брати участь у консультаціях з підготовки проектів нормативно-правових актів, проводити широку інформаційну кампанію серед населення, а також здійснювати моніторинг дотримання зобов'язань на місцевому рівні.

1.2. РОЛЬ ЛОКАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ НОРМ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ

Досягнення визначених в Угоді цілей в екологічній сфері неможливе без залучення місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, оскільки воно тісно пов'язане з державною регіональною політикою. Безпосереднє залучення місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування визначене в Угоді, оскільки усі реформи, які проводяться для імплементації екологічної складової, мають регіональний контекст. Досягнення визначених цілей на загальнодержавному рівні можливе лише за умови узгоджених дій центральних та місцевих органів влади з урахуванням особливостей регіонів. Відповідно, без належної реалізації на регіональному рівні, законодавство, що приймається на виконання Угоди, залишиться лише на папері.

В державі наразі відсутня єдина система екологічної політики. Ліквідувавши територіальні органи Мінприроди з передачею повноважень облдержадміністраціям, було розірвано зв'язок центрального органу з регіонами, таким чином було послаблено необхідний контроль за дотриманням екологічних норм на усіх рівнях. Взагалі на даний момент відсутня співпраця та координація між органами.

Після прийняття необхідних нормативно-правових актів у тій чи іншій сфері місцева влада отримає визначені ними повноваження, які безпосередньо впливатимуть на реалізацію Угоди з ЄС. Суттєвим недоліком є те, що при розробці необхідних нормативно-правових актів не залучаються представники органів місцевої влади, особливо щодо тих функцій, які на них даним актом будуть покладені, особливо зважаючи на активний процес децентралізації, що значною мірою впливає на перерозподіл владних повноважень. Відповідно, на стадії реалізації прийнятих норм це може стати проблемою. Взагалі про імплементацію екологічної частини Угоди місцеву владу «згори» не інформують, оскільки наразі процес зосереджений на адаптації законодавства

України у тій чи іншій сфері до європейських норм і стандартів. А на місцях, в свою чергу, екології приділена дуже мала увага.

Процес утворення об'єднаних територіальних громад відбувається без урахування екологічного компоненту. Як правило, представники органів місцевого управління не обізнані з діяльністю в сфері екології. Відповідно, вони не обізнані, як вирішувати екологічні проблеми на місцях. Незважаючи на те, що завдяки децентралізації вони отримують на це кошти, системи взаємодії з органами природоохорони інших рівнів немає.

«Органи місцевого самоврядування в процесі децентралізації отримали функції, відповідальність і гроші, але ними не скористалися. Вони виявилися не готові. Наприклад, Донецька область в 2016 році отримала мільярд гривень з екологічних податків, а витратила 300-400 млн. І так по всій Україні. Місцеве керівництво не звертає уваги на їх повноваження щодо захисту навколишнього середовища. Одним із прикладів поганої роботи на місцях є збір інформації про знаходження звалищ в регіонах. Місцева влада відправила дані про 6000 звалищ, але в реальності їх більше 30 000. Було створено сервіс «Екомапа» для збору звернень від громадян через мобільні додатки. Таким чином ми дізналися ще про півтори тисячі, але ліквідували тільки 40% з них» - зазначив Остап Семерак, міністр екології та природних ресурсів України.

На даний час на місцевому рівні реалізація державної екологічної політики покладена на місцеві державні адміністрації. Проблемою є те, що ні на державному, ні на місцевому рівнях немає належного розуміння екологічної інтеграції між сферами довкілля, економічного розвитку, інфраструктури та ін. Місцеві програми розвитку виконуються без врахування екологічної складової, хоча навіть діяльність наявних в регіоні об'єктів здійснюється з використанням місцевих природних ресурсів, а також завдається шкода довкіллю.

В рамках реформи Державної екологічної інспекції, що проводиться Мінприроди, ліквідовуються обласні управління екоінспекції та буде проведено перерозподіл повноважень, оскільки замість 24 регіонів буде утворено 10 міжрегіональних округів. Концепція екологічної реформи

передбачає підвищення дієвості природоохоронного контролю в процесі децентралізації шляхом передачі окремих функцій природоохоронного контролю місцевим громадам (засмічення землі, полювання, браконьєрство, поводження з відходами), а також для організації діяльності інституту громадських інспекторів з охорони довкілля (т. зв. «екологічних шерифів») на базі місцевих громад.

31 травня 2017 р. урядом було затверджено Порядок проведення планування, моніторингу та оцінки результативності виконання Угоди про асоціацію, яким на органи виконавчої влади покладено зобов'язання щодо подання щоквартальних звітів до КМУ про стан виконання Плану заходів КМУ, а також оприлюднення комплексного звіту про виконання Плану заходів на своїх офіційних веб-сайтах. Проте далеко не всі місцеві державні адміністрації виконують дані зобов'язання, більше того, проблеми на місцях виникають не лише із звітуванням (якщо звіти розміщуються, то вони переважно досить формальні), а подекуди і з виконанням заходів у екологічній сфері для імплементації Угоди про асоціацію.

З прийняттям Законів України «Про оцінку впливу на довкілля» та «Про стратегічну екологічну оцінку» на місцевому рівні в уповноважених органів появились нові функції. Так, Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» покладає на уповноважений територіальний орган (обласні, міські Київська та Севастопольська державні адміністрації (відповідний підрозділ з питань екології та природних ресурсів), орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань екології та природних ресурсів) нові функції та повноваження, надає нові можливості та переваги при їх застосуванні. Серед них:

- додаткові функції щодо інформування населення та забезпечення громадського обговорення, забезпечення гласності процедури оцінки впливу на довкілля (ОВД) в цілому;
- нові функції та повноваження щодо видачі висновку з оцінки впливу на довкілля;

- додаткові функції та повноваження щодо прийняття рішень щодо об'єктів ОВД;

- функції, покладені на органи місцевого самоврядування як замовників.¹

Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» покладає нові додаткові повноваження на органи місцевого самоврядування як замовників та спеціальні повноваження на місцеві державні адміністрації. Так, відповідним підрозділам з питань охорони навколишнього природного середовища та з питань охорони здоров'я місцевих державних адміністрацій надано повноваження:

- надання зауважень і пропозицій до заяви про визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки проекту документа державного планування місцевого та регіонального рівнів;

- надання зауважень і пропозицій до проекту документа державного планування та звіту про стратегічну екологічну оцінку;

- забезпечення інформування та участі громадськості у випадках, передбачених Законом;

- залучення інших органів виконавчої влади або місцевого самоврядування, спеціалістів і науковців до консультацій, що проводяться;

- вжиття заходів з усунення негативних наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, зумовлених виконанням документа державного планування.

Місцеві адміністрації отримують особливі повноваження та функції у сфері оцінки через свої підрозділи з питань охорони довкілля, незалежно від того, чи вони виступають замовниками, чи ні.

Відповідно, роль органів місцевого самоврядування виконавчої влади на місцях є і повинна бути досить вагомою, їм надаються нові функції та повноваження у сфері екології, проте через відсутність єдиної цілісної системи та взаємодії між існуючими органами вони нехтують діяльністю в екологічній сфері.

---

¹ Дослідження Ресурсно-аналітичного центру «Суспільство і довкілля» «Регіональний контекст виконання екологічної складової Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС»

1.3. БАГАТОКВАРТИРНІ БУДИНКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОЛОГІЮ. ШЛЯХИ ДО ЗМЕНШЕННЯ АНТРОПОГЕННОГО ВПЛИВУ

Багатоквартирні будинки є одним із опосередкованих об'єктів, що спричиняють негативний вплив на екологічну ситуацію як з причин досить великої концентрації населення (мешканців, які в свою чергу впливають на природу), так і через незадовільний стан власне самих будівель.

Значний вплив на стан довкілля здійснює саме неефективне енергопостачання багатоквартирних житлових будинків. Наприклад, у різних країнах на опалення всіх будівель використовується близько 30% всіх енергоресурсів, що є дуже високим показником зважаючи на кількість вуглекислого газу, який потрапляє в атмосферу при спалюванні палива. Відповідно, розумне споживання природних ресурсів і зниження впливу на екологію – тема, актуальна не тільки для України. У країнах Європи вже впроваджуються проекти переходу на четверте покоління системи централізованого опалення при максимальному використанні альтернативних джерел енергії. Україна ж наразі тільки починає вивчати основи енергоефективності.

Більшість житлових та громадських будівель в Україні побудовано переважно у період з 1950 по 1990 рр. в період індустріального будівництва. На даний час 80% багатоквартирних будинків потребують ремонту. Майже всі – термомодернізації. На житловий сектор припадає 25% споживання електроенергії і 45% споживання тепла, а через неефективне використання будівлі втрачають від 30 до 50% тепла. Так, на опалення середньої квартири площею 60м², якщо не проводилася термомодернізація, в Україні використовується 3 000 – 4 500 м³ природного газу за рік, в той час як у європейських країнах на квартиру такої ж площі необхідно 1,000 м³- 1,500 м³ природного газу.² У разі проведення термомодернізаційних заходів та раціонального використання обсяги споживання природного газу можна

---

² Джерело: Презентація «Державні та регіональні програми для проведення термомодернізації житлового сектора України», Галина Когут, 30 січня 2018 року м. Львів.

скоротити на 25-30%, таким чином можна досягнути і економії коштів, і зменшення негативного впливу на довкілля.

Вагомими факторами впливу на стан навколишнього природного середовища є викиди забруднюючих речовин від автомобілів, розміщених на автостоянках біля будинку, адже контроль за дотриманням відповідних екологічних стандартів практично не здійснюється. Так, в експлуатації перебуває досить велика кількість транспортних засобів, що не відповідають затвердженому стандарту Євро-5. Згідно статистики в Україні зареєстровано 4,4 млн. транспортних засобів, токсичність вихлопу яких відповідає лише нормам Євро-0. Це дуже негативно впливає на екологічну ситуацію, адже вихлопні гази накопичуються у нижніх шарах атмосфери, тобто шкідливі речовини знаходяться в зоні дихання людини, а також вони осідають у ґрунти.

Також в процесі експлуатації багатоквартирного будинку утворюються різноманітні відходи: тверді побутові відходи, відпрацьовані лампи, відходи від прибирання території зелених насаджень.

Водопостачання та каналізування будинків здійснюється від наявних мереж, що гарантує безпеку для поверхневих вод. Проте через запущений стан системи в будинку, якими, як правило, ніхто не займається, і руйнацію наявних мереж це призводить до загрози забруднення підземних вод (впливу стічних вод).

Зменшити антропогенний вплив можна шляхом систематичного проведення комплексу заходів у всіх секторах. Так, необхідно проводити заходи з термомодернізації для зменшення споживання енергоресурсів. При будівництві нових будинків необхідно враховувати питання екології та зводити енергоефективні житлові будинки, основною ідеєю яких вважається часткова (в ідеалі повна) відмова від стандартних інженерних систем.

Важливо дотримуватися правил поводження з побутовими відходами, обов'язково здійснювати сортування та раціонально їх утилізувати чи переробляти залежно від типу відходів.

II. ПОЛОЖЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЄС ЩОДО ПОВОДЖЕННЯ З ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ В ЖИТЛОВОМУ СЕКТОРІ

2.1. ПОЛЬСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО У СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ З ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ

Положення законодавства ЄС імплементовані в польське законодавство, в результаті чого були розроблені та прийняті два основних закони у сфері поводження з побутовими відходами:

- Закон Польщі «Про відходи» від 8 січня 2013 р.;
- Закон Польщі «Про збереження чистоти та порядку у місцевих радах» від 28 листопада 2013 р.

Закон «Про відходи» визначає, що відповідно до принципу «хто забруднює, той платить», кожен, хто вчиняє дії, які спричиняють або можуть спричинити утворення відходів, повинен проводити свою діяльність в такий спосіб, щоб запобігати їх утворенню або обмежувати їх кількість, обмежувати негативний вплив відходів на навколишнє середовище, забезпечувати згідно з принципами охорони навколишнього середовища відновлення або знешкодження, якщо все ж не вдалося запобігти утворенню відходів. Власник відходів також зобов'язаний поводитись з відходами у такий спосіб, який відповідає принципам та планам поводження з відходами, а також вимогам щодо захисту навколишнього середовища.

Загальні принципи поводження з відходами містяться в Розділі II Закону. Зокрема, ст. 16 містить вимогу, що робота галузі поводження з відходами має здійснюватися таким чином, щоб захистити життя і здоров'я людини та довкілля. Поводження з відходами не повинне спричиняти загрози для води, повітря, ґрунтів, рослин чи тварин, не може викликати незручностей через шум або запахи і мати шкідливий вплив на сільську місцевість або місця, що мають особливе значення, в тому числі культурного та природоохоронного характеру.

Принципи, що безпосередньо виражені в законі про відходи, та імплементовані із законодавства ЄС:

1. Принцип ієрархії поводження з відходами (стаття 17) передбачає таку ієрархію:

- запобігання утворенню відходів;
- підготовка до повторного використання;
- вторинна переробка ;
- інші процеси відновлення;
- знешкодження.

Стаття 18.1 закону передбачає ієрархічне зобов'язання щодо поводження з відходами для кожного, хто здійснює дії, що спричиняють або можуть спричинити утворення відходів; він повинен планувати, проектувати та проводити такі заходи за допомогою виробничих методів або форм послуг, щоб насамперед запобігати утворенню відходів чи скоротити їх кількість і негативний вплив на життя та здоров'я людей, навколишнє середовище, в тому числі при виготовленні виробів, під час та після їх використання.

Власник відходів, утворенню яких не вдалося запобігти, перш за все зобов'язаний піддати їх відновленню, що полягає, перш за все, у їх підготовці власником для повторного використання або вторинної переробки і, якщо це неможливо з технічних причин або не є виправданим з екологічної чи економічної точки зору – піддаванні іншим процесам відновлення.

2. Принцип близькості

Даний принцип виражений у ст. 20 закону «Про відходи», у пунктах 1 і 2 якого введене загальне правило, що відходи спочатку піддаються переробці в місці, де вони були утворені, а якщо це неможливо, їх можна переробляти в іншому місці, беручи до уваги два критерії: критерій відстані (у найближчому місці) та технологічний критерій (найкращий доступний метод або технологія, як це визначено в законодавстві ЄС та польському законодавстві з охорони навколишнього середовища).

3. Принцип відповідальності виробника

Цей принцип стосується принципів запобігання та «забруднювач платить» і служить для забезпечення належного поводження з відходами шляхом визначення суб'єкта, відповідального за дії з відходами, на окремих етапах цього процесу. Виробник відходів відповідає за долю відходів у сенсі ст. 27, яка накладає на нього зобов'язання відповідального поводження з відходами, що утворюються внаслідок його діяльності.

4. Принцип роздільного збору

Принцип роздільного збору виражений у ст. 23. Роздільне збирання означає збирання, в рамках якого даний потік відходів, з метою полегшення специфічної переробки, охоплює лише відходи з однаковими властивостями та характеристиками. Відповідно, відходи слід збирати окремо, якщо це можливо з технічної, економічної та екологічної точки зору, і їх не слід змішувати з іншими відходами або матеріалами з різними характеристиками. Роздільний збір відходів є засобом для полегшення або покращення відновлення. Це важливий елемент у діяльності, спрямованій на максимізацію відновлення відходів та наближення ЄС до «суспільства вторинної переробки».

5. Принцип збільшення нормування

Під нормуванням закон визначає «встановлений державою правовий статус, що обмежує свободу виконання роботи, виробництва певних товарів і т. д.». Принцип нормування відіграє важливу роль у природоохоронному законодавстві, але його особливе значення можна побачити в законодавстві про поводження з відходами. В даний час закони економіки свідчать про збільшення важливості принципу запобігання утворення відходів та їх вторинної переробки, а нові нормативні акти спрямовані на зменшення кількості утворених відходів та максимізації їх повторного використання чи відновлення.

6. Принцип планування у галузі поводження з відходами

Рамкова директива про відходи вимагає, щоб держави-члени розробляли щонайменше один план поводження з відходами, крім того ці плани, окремо

або разом, повинні охоплювати всю географічну територію держави. У Польщі розробляються плани щодо поводження з відходами як на загальнонаціональному, так і на регіональному рівнях. Плани поводження з відходами включають: аналіз поточного стану поводження з відходами на території, для якої складається план, прогнозовані зміни в галузі поводження з відходами, прийняті цілі у сфері поводження з відходами з датами їх досягнення, напрямки діяльності у сфері запобігання утворення відходів та формування системи поводження з відходами, прийняті для досягнення цілей: графік, визначення підрядників та способу фінансування завдань, що впливають із прийнятих напрямків діяльності, інформацію про стратегічну оцінку впливу плану на екологію та визначення способу моніторингу та оцінки впровадження. Регіональні плани поводження з відходами повинні посилатися на загальнонаціональний план і, крім зазначених вище пунктів, повинні містити:

- 1) поділ на регіони поводження з побутовими відходами (ПВ) із зазначенням місцевих рад, які входять до складу регіону,
- 2) зазначення регіонального технологічного обладнання для переробки ПВ в окремих регіонах галузі поводження з ПВ та технологічного обладнання, яке передбачене для замісного обслуговування цих регіонів,
- 3) план закриття технологічного обладнання, яке не відповідає вимогам охорони навколишнього середовища.

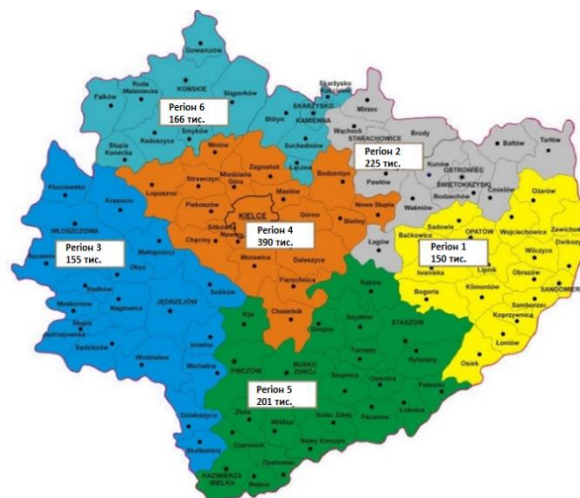
Регіон поводження з ПВ, зазначений у плані воєводства – це територія сусідніх між собою місцевих рад, з загальною кількістю не менше, ніж 150 000 мешканців, і яка обслуговується регіональним технологічним обладнанням; регіоном поводження з ПВ може бути також територія сільської чи міської ради з населенням більше, ніж 500 000 мешканців. Регіон поводження з ПВ може включати в себе сусідні між собою місцеві ради з різних воєводств, якщо це передбачено воєводськими планами поводження з відходами цих воєводств.

Регіональне технологічне обладнання для переробки побутових відходів - це завод для поводження з відходами з достатньою технологічною потужністю

для прийому та переробки відходів з території, де проживає не менше 120 000 мешканців, що відповідає вимогам найкращої доступної техніки, який забезпечує:

1. механічну та біологічну переробку змішаних ПВ та відділення фракцій зі змішаних ПВ, придатних повністю або частково для відновлення, або
2. переробку роздільно зібраних зелених та інших біологічних відходів, а також виробництво продуктів, які мають властивості добрив або допоміжних засобів для вирощування рослин, або
3. зберігання відходів, що утворюються в процесі механічної та біологічної переробки змішаних ПВ.

У воєводському плані поводження з відходами може вказуватися сміттєспалювальний завод, як надрегіональний технологічний об'єкт для переробки ПВ, що надходять з більше, ніж одного регіону поводження з ПВ. Сміттєспалювальний завод, який є надрегіональним технологічним об'єктом, може обслуговувати регіони поводження з ПВ інших воєводств. Надрегіональний технологічний об'єкт для переробки ПВ - це сміттєспалювальний завод з потужністю, достатньою для прийому та переробки змішаних ПВ, зібраних з району, де проживає щонайменше 500 000 жителів, що відповідає вимогам найкращих доступних технологій, далі іменується "надрайонний сміттєспалювальний завод ПВ".

Мал. 1 Приклад регіоналізації у вибраному воєводстві Польщі³

³ Джерело: Презентація «Законодавча база поводження з побутовими відходами в житловому фонді Польщі», Агнежка Генеровіч, 30 січня 2018 року м. Львів.

Закон Польщі «Про збереження чистоти та порядку в сільських і міських радах» від 28 листопада 2013 р. визначає:

1. завдання місцевої ради та зобов'язання власників нерухомості щодо забезпечення чистоти та порядку;
2. умови проведення діяльності у сфері відбору ПВ від власників нерухомості і поводження з цими відходами;
3. умови надання дозволів суб'єктам, що надають послуги, в межах, що регулюються Законом.

Закон визначає власників нерухомості як співвласників, постійних користувачів, а також організаційні підрозділи та особи, які володіють нерухомістю в управлінні або користуванні та інші особи, які володіють нерухомістю. У той же час Закон встановлює, що якщо зобов'язання, зазначені в Законі, можуть одночасно стосуватися кількох суб'єктів з числа зазначених, то суб'єкт господарювання чи суб'єкти, фактично відповідальні за нерухомість, зобов'язані їх виконувати. У такому випадку суб'єкти можуть, шляхом укладеної у письмовій формі угоди, вказати суб'єкт, який зобов'язується виконувати зобов'язання відповідно до цього Закону. Якщо нерухомість забудована багатоквартирним будинком, у якому встановлене окреме право власності на квартиру, обов'язки власника спільної нерухомості та власника квартири несуть об'єднання співмешканців або житловий кооператив. Об'єднання співвласників несе необмежені витрати, пов'язані з Законом, а кожен власник нерухомості - в частині:

- що відповідає співвідношенню кількості осіб, що проживають в квартирі, до осіб, які проживають у всіх квартирах - у випадку методу визначення розміру оплати за поводження з ПВ в залежності від кількості мешканців нерухомого житла;
- що відповідає співвідношенню кількості води, що використовується в квартирі, до кількості спожитої води у всіх квартирах - у разі застосування методу визначення оплати за поводження ПВ, залежно від кількості спожитої води;

- що відповідає розміру оплати, за поводження з ПВ, яка встановлюється домогосподарством;
- що відповідає його частці у спільній власності - в інших випадках.

Закон «Про збереження чистоти та порядку в сільських і міських радах» визначає також і завдання місцевих рад. Місцеві ради забезпечують чистоту і порядок на своїх територіях та створюють умови, необхідні для їх утримання, зокрема:

1. створюють умови для виконання робіт, пов'язаних з підтримкою чистоти та порядку на території місцевої ради, або забезпечують виконання цих робіт шляхом створення відповідних організаційних підрозділів;
2. забезпечують будівництво, технічне обслуговування та експлуатацію власних або спільних з іншими місцевими радами:
  - a) регіональних технологічних об'єктів для переробки ПВ - якщо зобов'язання з будівництва таких технологічних об'єктів виникає з воєводського плану поводження з відходами,
  - b) зливних станцій, якщо неможливо підключити всю нерухомість до каналізаційної системи або це спричиняє надмірні витрати,
  - c) технологічного обладнання та пристроїв для збору, транспортування та утилізації трупів тварин або їх частин,
  - d) громадських туалетів;
3. охоплюють всіх власників нерухомості на території сільської чи міської ради системою поводження з ПВ;
4. контролюють поводження з ПВ, включаючи виконання завдань, покладених на суб'єктів господарювання, які збирають ПВ від власників нерухомості;
5. встановлюють роздільне збирання побутових відходів, що охоплюють принаймні такі фракції відходів, як: папір, метал, пластик, скло та багатокомпонентні упаковки та ПВ, що підлягають біодеградації, включаючи відходи упаковки, що піддаються біодеградації;
6. утворюють пункти роздільного збору побутових відходів таким чином, котрий забезпечує легкий доступ для всіх місцевих рад, які забезпечують

щонайменше, прийом побутових відходів таких, як: ліки і хімікати з вичерпаним терміном придатності, використані батареї та акумулятори, використане електричне та електронне обладнання, меблі та інші великогабаритні відходи, використані шини, зелені відходи та відходи з будівництва чи зносу, які становлять побутові відходи, а також побутові відходи, зазначені в інших нормативних актах;

7. забезпечують досягнення відповідних рівнів вторинної переробки, підготовки до повторного використання та відновлення іншими способами та зменшення маси побутових відходів, що підлягають біодеградації, які передаються на зберігання;

8. проводять інформаційно-просвітницьку діяльність у сфері правильного поводження з ПВ, особливо в галузі роздільного збирання ПВ;

9. розміщують на веб-сайті муніципального органу та в загальноприйнятий спосіб інформацію про: суб'єктів, які забирають побутові відходи від власників нерухомості з території даної місцевої ради, місця господарської діяльності суб'єктів, які здійснюють збір відходів, досягнення місцевою радою та суб'єктами, які здійснюють забір побутових відходів, необхідних рівнів вторинної переробки відходів, про пункти роздільного збору ПВ, які збирають використану електричну та електронну техніку, яка походить з домогосподарств;

10. проводять щорічний аналіз стану поводження з ПВ для перевірки технічних та організаційних можливостей місцевої ради у сфері поводження з ПВ;

11. запобігають забрудненню вулиць, площ і відкритих майданчиків, зокрема шляхом: збирання та звільнення від болота, снігу, льоду та інших забруднень, прибраних з тротуарів власниками нерухомості, а також відходів, зібраних у спеціально призначених для цієї мети контейнерах, розміщених на тротуарі;

12. підтримують чистоту та порядок на автобусних зупинках, що належать або управляються сільською/міською радою;

13. визначають вимоги до осіб, які тримають домашніх тварин для безпеки та чистоти в громадських місцях;
14. запобігають бездомності тварин;
15. забезпечують збирання, транспортування та знищення трупів бездомних тварин;
16. відзначають ділянки, що постраждали або піддаються ризику від інфекційного захворювання тварин.

Сесія міської ради приймає регламент про збереження чистоти та порядку на території міської ради, який є актом місцевого права. Регламент визначає детальні правила для підтримки чистоти і порядку на території місцевої ради. Закон «Про збереження чистоти та порядку в місцевих радах» також визначає обов'язки власників нерухомості, які забезпечують підтримку чистоти та порядку, за допомогою:

1. забезпечення нерухомості контейнерами для збору ПВ і зберігання їх у належному санітарному та технічному впорядкованому стані, якщо за рішенням сесії місцевої ради ці обов'язки не передані місцевій раді;
2. під'єднання нерухомості до існуючої каналізаційної системи або забезпечення нерухомості резервуарами для збору рідких нечистот, або прибудинковою очисною спорудою для побутових стічних вод;
3. збирання побутових відходів, що утворюються на території нерухомості відповідно до вимог, викладених у регламенті та положеннях, та збору рідких відходів в для збору рідких нечистот, утилізації муніципальних відходів, а також рідких відходів відповідно до положень закону;
4. прибирання болота, снігу, льоду та іншого сміття з тротуарів вздовж нерухомості, (такий тротуар - це окрема частина дороги громадського транспорту, що використовується для руху пішоходів, яка розташована безпосередньо на межі нерухомості);
5. реалізацію інших зобов'язань, викладених у регламенті.

Власники нерухомості зобов'язані здійснювати оплату місцевій раді, на території якої знаходиться їхня нерухомість, за поводження з побутовими відходами. Оплата за поводження з ПВ становить добуток:

1. чисельності мешканців, які живуть у даній нерухомості або
  2. кількості спожитої води в даній нерухомості або
  3. площі квартири
- та розміру тарифу, встановленого сесією місцевої ради.

Мал. 2 Принципи функціонування регіональної системи поводження з відходами в Польщі⁴

Відповідно до чинного законодавства основними органами, відповідальними за функціонування усієї галузі поводження з відходами, є органи місцевого самоврядування, які через внутрішні правові норми місцевого характеру впливають на власників нерухомого майна, з якого здійснюється забір побутових відходів та на суб'єктів, що збирають відходи, які обираються на конкурсній основі. Згідно Закону місцеві ради повинні досягти до 31 грудня 2020 року:

⁴ Джерело: Презентація «Законодавча база поводження з побутовими відходами в житловому фонді Польщі», Агнешка Генеровіч, 30 січня 2018 року м. Львів.

- 1) рівня вторинної переробки та підготовки до повторного використання наступних фракцій побутових відходів: паперу, металів, пластмас та скла у кількості щонайменше 50% від ваги;
- 2) рівня вторинної переробки та приготування до відновлення іншими методами безпечних відходів від будівництва та знесення, які є побутовими, у кількості щонайменше 70% за вагою.

Крім того, місцеві ради зобов'язані обмежувати масу побутових відходів, що підлягають біодеградації і які передаються на зберігання:

- до 16 липня 2013 року - не більше ніж 50% від загальної ваги побутових відходів, що підлягають біодеградації, які передаються на зберігання,
- до 16 липня 2020 р. - не більше 35% від загальної ваги побутових відходів, що підлягають біодеградації, які передаються на зберігання.

Для виконання цих завдань місцеві ради організовують системи, заводи або центри вторинної переробки, які дозволять займатися збором, сортуванням, прийомом, а потім переробкою потоку відновленої вторинної сировини та корисних фракцій. Тільки комплексна організація такої системи та співпраця з дизайнерами нових житлових комплексів і адміністрацією населених пунктів та існуючих об'єктів, дозволить забезпечити переробку фракцій побутових відходів з економічною прибутковістю та соціальним визнанням.

В польському законодавстві є й інші нормативно-правові акти, що частково регулюють питання побутових відходів:

- Закон «Про відходи електричного та електронного обладнання із завершеним терміном експлуатації» від 29 липня 2005 р.;
- Закон «Про галузь поводження з упаковочною продукцією та відходами упаковки» від 13 червня 2013 р.;
- Закон «Щодо вторинної переробки транспортних засобів, що вибули з експлуатації» від 20 січня 2005 р.

2.2. ЛИТОВСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ПОВОДЖЕННЯ З ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ

Система поводження з відходами Литви досить молода. Перший Закон про поводження з відходами був прийнятий у 1998 році і встановив основні вимоги щодо запобігання, ведення обліку, збирання, сортування, зберігання, транспортування, утилізації та захоронення відходів з метою запобігання його негативного впливу на навколишнє середовище та здоров'я людини. Він також включає в себе принципи організації та планування систем поводження з відходами.

Організація поводження з відходами

У Литві є дві системи поводження з відходами:

- побутові відходи;
- відходи виробництва та інші господарські заходи.

Головною інституцією, відповідальною за систему поводження з відходами, є Міністерство охорони навколишнього середовища Литви. Відповідно до законодавства, Міністерство охорони навколишнього середовища Литви регулює та здійснює управління всіма відходами, а також здійснює контроль за виконанням зазначених вимог та завдань. Інші установи: Міністерство охорони здоров'я Литви, Міністерство економіки Литви, Міністерство сільського господарства Литви, Державне продовольче та ветеринарне управління Литви беруть участь у поводженні з відходами відповідно до їх компетенції. Оскільки більшість відходів у всьому потоці складаються з побутових, системи поводження з побутовими відходами відіграють велике значення в рамках політики поводження з відходами.

Місцеві органи влади займають ключову роль у поводженні з побутовими відходами. Муніципалітети відповідають за розробку побутових відходів, організацію збирання та переробки вторинної сировини, створення та експлуатацію звалищ. Основним завданням для муніципалітетів є створення ефективної системи поводження з відходами. Пріоритетними напрямками у 2014-2020 роках є зменшення кількості біологічних відходів, що збираються

на смітниках; забезпечення реалізації ієрархії відходів; розширення окремих систем збору відходів; забезпечення універсальності послуг з високоякісної утилізації відходів.

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють поводження з відходами у Литві, є: Закон Литви про поводження з відходами, Національний план поводження з відходами Литви, Закон Литви про упаковку та відходи упаковки, Закон про самоврядування Литви, Програма запобігання відходам Литви, Регіональні плани поводження з відходами Литви, Муніципальні плани поводження з відходами Литви, Муніципальні правила для поводження з відходами Литви.

Закон про поводження з відходами є основним актом, що регулює поводження з відходами в Литві. Закон встановлює основні вимоги щодо запобігання та поводження з відходами з метою запобігання його негативного впливу на здоров'я населення та навколишнє природне середовище; умови, за яких речовина або предмет може розглядатися не як відходи; державне регулювання поводження з відходами; основні принципи організації та планування схем поводження з відходами; вимоги до власників відходів та розпорядників відходів; економічні та фінансові інструменти поводження з відходами; права та обов'язки виробників, імпортерів та розповсюджувачів масел, електричного та електронного обладнання, транспортних засобів, товарів, що підлягають оподаткуванню, та упаковки.

Національний план поводження з відходами Литви розробляється для виконання вимог, передбачених цим Законом. Він повинен узгоджуватися з зацікавленими установами та громадськістю відповідно до процедури, встановленої урядом або уповноваженим ним органом. План визначає завдання поводження з відходами, стратегічні цілі поводження з відходами та цілі для їх реалізації. План повинен забезпечувати цілі та завдання щодо скорочення обсягу біологічних відходів, що надходять на полігон. Національний план з поводження з відходами та його заходи щодо імплементації розробляються Міністерством охорони навколишнього природного середовища і затверджуються урядом. Міністерство охорони

навколишнього середовища координує виконання Плану та оцінює його щонайменше кожні шість років і, у разі необхідності, подає уряду для затвердження уточнений Національний план поводження з відходами.

Регіональні плани поводження з відходами. Головною метою регіональних планів поводження з відходами є координація діяльності муніципалітетів у організації муніципальних схем поводження з відходами та встановлення об'єктів утилізації чи захоронення відходів, які поділяють кілька муніципалітетів. У регіональних планах поводження з відходами повинні бути передбачені заходи щодо забезпечення виконання завдань, передбачених Національним стратегічним планом поводження з відходами. Ці плани складаються та затверджуються Радами регіонального розвитку повітів Литви. Складання регіонального плану поводження з відходами для муніципального району поводження з відходами координується та затверджується Радою регіонального розвитку територіального адміністративного органу вищого рівня, що перетинається з територією муніципального району поводження з відходами. У тому випадку, якщо регіон побутових відходів не перетинається з межами територіального адміністративного органу вищого рівня, регіональний план поводження з відходами затверджується Радою регіонального розвитку територіального адміністративного органу вищого рівня, де перебуває більшість населення району поводження з відходами, що підлягають затвердженню муніципалітетами, розташованими в межах муніципального району поводження з відходами. У регіональних планах поводження з відходами слід передбачити заходи щодо зменшення обсягу біологічних відходів, відправлених на полігони. Детальні вимоги до регіональних планів поводження з відходами визначаються Міністерством навколишнього середовища, а період впровадження регіональних планів поводження з відходами повинен бути синхронізований з періодом виконання Національного плану поводження з відходами. Рада регіонального розвитку у порядку, встановленому урядом або уповноваженим ним органом, надає в Міністерство навколишнього середовища інформацію про дотримання заходів, передбачених у схваленому ним регіональному плані поводження з

відходами, для забезпечення виконання завдань, передбачених Національним стратегічним планом поводження з відходами.

Плани поводження з побутовими відходами. Головною метою планів поводження з побутовими відходами є визначення заходів щодо організації схем поводження з побутовими відходами, які б забезпечували надання послуг з поводження з побутовими відходами відповідно до екологічних, технічних, економічних та гігієнічних вимог для всіх осіб на території муніципалітету. Плани поводження з побутовими відходами складаються муніципалітетами та затверджуються муніципальними радами. Плани поводження з побутовими відходами повинні передбачати заходи, що забезпечують виконання завдань, передбачених Національним стратегічним планом з поводження з побутовими відходами та регіональними планами поводження з відходами. Плани поводження з відходами повинні передбачати заходи, що зменшують обсяг відходів, що відходять на полігоні. Детальні вимоги до планів поводження з побутовими відходами визначаються Міністерством охорони навколишнього середовища, а період реалізації планів поводження з побутовими відходами повинен бути синхронізований з періодом реалізації Національного плану поводження з відходами. Виконавчий орган муніципалітету несе відповідальність за здійснення заходів схваленого плану. Муніципалітет відповідно до процедури, встановленої Урядом або уповноваженим ним органом, надає відповідному регіональному відділу охорони навколишнього середовища Міністерству екології інформацію про виконання вимог, викладених для муніципалітетів у законах та інших нормативно-правових актах, а також завдань, передбачених Національним стратегічним планом поводження з відходами.

Правила муніципалітетів по поводженню з відходами. Поводження з ПВ регулюється у порядку, встановленому правилами поводження з ПВ. Муніципальні ради повинні затверджувати правила, що регулюють організацію муніципальної схеми поводження з відходами та надання послуг з поводження з ПВ, а також забезпечення відповідності цих послуг вимогам екологічних, технічних, економічних та гігієнічних умов та умовам

поводження з ПВ, що передбачають реалізацію муніципальних та регіональних планів поведінки з відходами. Відповідність вимогам, викладеним у правилах поведінки з ПВ, контролюється муніципальними установами. Правила поведінки з ПВ повинні бути опубліковані в місцевій пресі.

Національна програма запобігання відходам. Метою програми є аналіз поточного стану запобігання відходам, включаючи визначення пріоритетних потоків відходів, цілі, завдання та заходи щодо їх реалізації. Відповідно до ієрархії відходів, найвищий пріоритет повинен виділятися профілактиці відходів, сприяючи сталому споживанню та відповідальному використанню матеріалів та ресурсів. Цілі запобігання відходам: запобігання утворенню відходів; зменшити кількість сформованих та не відновлених відходів; зменшити кількість шкідливих речовин у матеріалах і продуктах; повторно використовувати продукти або продовжити їх життєвий цикл. Цілями програми запобігання відходам на 2014-2020 роки є: в умовах зростаючої економіки досягти скорочення утворення відходів виробництва, будівництва та інших послуг, а також забезпечити, щоб кількість вироблених відходів не перевищувала середній показник для держав-членів ЄС; досягти, разом із зростанням споживання, більш повільного зростання кількості ПВ, включаючи упаковку, відходи електричного та електронного обладнання та біологічних відходів. Для досягнення цілей Програми запобігання відходам визначаються наступні види діяльності: підвищення ефективності використання матеріалів та ресурсів; покращення кваліфікації працівників у сфері запобігання відходам підприємств, господарств, сільськогосподарських підприємств та контролюючих органів; удосконалення законодавства щодо поведінки з відходами, що встановлює вимоги до запобігання та повторного використання ПВ; сприяння сталому споживанню та повторному використанню продуктів та підготовці до операцій повторного використання; підвищення рівня поінформованості громадськості та підвищення кваліфікації муніципальних кадрів у запобіганні видаленню. Національна Програма запобігання відходам повинна оцінюватися кожні шість років і, за

необхідності, коригуватись, також вона повинна бути складена та затверджена Міністерством охорони навколишнього середовища.

Муніципальна система поводження з відходами

Муніципалітети є основними установами, що організовують поводження з побутовими відходами, утвореними на їх території. Основною відповідальністю муніципалітетів є створення ефективних систем управління містом. У Литві органи місцевого самоврядування несуть відповідальність за організацію поводження з побутовими відходами та досягнення цілей ЄС стосовно переробки та відновлення, за винятком певного потоку відходів (упаковки, відходів батарей та акумуляторів). Вони встановлюють умови збирання, транспортування та поводження з побутовими відходами. Муніципалітети несуть відповідальність за вибіркове збирання паперу, скла, пластику, металу тощо.

Організація схем поводження з ПВ та забезпечення їх функціонування.

Згідно Закону про поводження з відходами Литви декілька або всі муніципалітети в межах муніципального району поводження з відходами можуть, для підвищення ефективності схеми поводження з відходами, співпрацювати та створювати юридичну особу, а саме управляючого схемою поводження з побутовими відходами, обов'язок якої полягає у виконанні призначені в установчих документах функцій та які погоджені між муніципалітетом та управляючим схемою поводження з побутовими відходами.

Такими функціями є:

- 1) організовувати тендер на відбір менеджера з надання послуг з поводження з побутовими відходами;
- 2) здійснювати нагляд та контроль за виконанням договірних зобов'язань між управляючим схемою поводження з побутовими відходами та розпорядником відходів;
- 3) представляти органу муніципалітету оцінки суми оплати побутових відходів від власників відходів та поводження з побутовими відходами та, якщо сума виплат затверджена міською радою, збирати її;
- 4) реєструвати власників побутових відходів;

- 5) збирати та аналізувати інформацію щодо поводження з відходами на території муніципалітету та / або району поводження з відходами, здійснення заходів відповідно до регіонального плану поводження з відходами, затвердженого Радою регіонального розвитку та згідно з планом поводження з побутовими відходами, затвердженого муніципальною радою, яка забезпечує виконання завдань, передбачених Національним стратегічним планом поводження з відходами;
- 6) подавати пропозиції до Ради регіонального розвитку та муніципальної ради щодо вдосконалення та розвитку схеми поводження з побутовими відходами;
- 7) впроваджувати громадську інформацію, освітні та навчальні заходи у сфері поводження з побутовими відходами;
- 8) укладати договори з власниками побутових відходів;
- 9) інші.

Муніципалітет виконує функції організації муніципальної схеми поводження з відходами, не віднесені до управляючого схемою побутових відходів у порядку, встановленому законодавством. Відходи, які виробляються на території муніципалітетів у межах муніципального району поводження з відходами та які утилізуються на полігоні для небезпечних відходів, повинні бути утилізовані тільки на полігон для небезпечних відходів, створений у цьому регіоні. Інші небезпечні відходи, що утворюються в ході господарської діяльності та призначені для захоронення на полігонах для небезпечних відходів, також повинні бути утилізовані на регіональному полігоні для небезпечних відходів. Муніципалітет зобов'язаний забезпечити доступ до послуг з поводження з відходами усім власникам відходів. Контроль за якістю послуг здійснює виконавчий орган муніципалітету, мінімальні вимоги яких визначає Міністерство охорони навколишнього середовища

Муніципальні схеми поводження з відходами муніципалітетів можуть управляти усіма відходами, крім відходів окремо визначених категорій підприємств з метою сприяння відновленню та переробці відходів.

Муніципалітет або адміністрація сховища муніципальних відходів за дорученням муніципалітету обирає управителів відходів, які надають послуги з поводження з побутовими відходами, у порядку, встановленому законами та іншими правовими актами.

З метою організації поводження з відходами, виробленими в процесі використання виробів, які виробники та імпортери надають на внутрішньому ринку Литовської Республіки у виробничих цілях та виконання завдань управління відходами електричного та електронного обладнання та / або упаковки відходів, визначених урядом, виробники та імпортери або ліцензовані організації можуть створювати схеми збору відходів, що доповнюють муніципальну схему поводження з відходами. У цьому випадку умови формування схеми збирання відходів повинні узгоджуватися з муніципалітетом у порядку, встановленому урядом або уповноваженим ним органом.

Муніципалітети повинні виконувати завдання, визначені для них у Національному стратегічному плані з поводження з відходами, у строки, встановлені Планом, та забезпечення відповідності мінімальним вимогам, передбаченим Планом:

- 1) забезпечити універсальність, якість послуг, доступність / прийнятність та відповідність екологічним, технічним та економічним вимогам та вимогам безпеки населення;
- 2) забезпечувати доступ і заходи щодо сортування вторинної сировини для всіх власників побутових відходів;
- 3) окремо збирати вторинну сировину (як частину муніципальних відходів) від підприємств, установ та організацій у спеціальних контейнерах та / або за допомогою інших заходів збору;
- 4) встановлювати майданчики для збирання великогабаритних відходів (меблів, будівельних та відходів електричного та електронного обладнання, використаних шин, небезпечних відходів домашніх господарств та ін.), а також організувати великогабаритний збір відходів іншими засобами;

- 5) забезпечувати окремий збір небезпечних відходів, що виробляються домашніми господарствами (за винятком відпрацьованих батарей та акумуляторів) та прийняття від населення відпрацьованих батарейок та акумуляторів у схемах поводження з муніципальними відходами, організованими муніципалітетами;
- 6) зменшити обсяг викидів муніципальних відходів, що виробляються на території муніципалітету;
- 7) навчати та інформувати громадськість щодо варіантів поводження з відходами, виробленими домашніми господарствами;
- 8) забезпечувати, щоб у кожному муніципалітеті та муніципалітеті місцевого муніципального району були створені умови для очисних споруд муніципальних біодеградуючих відходів (для компостування та / або анаеробного розщеплення).

В процесі поводження з ПВ власників відходів представляє власник об'єкта нерухомого майна, що використовується ними чи уповноваженим представником. Власник об'єктів нерухомого майна, перелік видів яких визначається Міністерством охорони навколишнього природного середовища або уповноваженими особами, повинен сплатити зазначені податки та збори або, якщо вони не були визначені на території муніципалітету, укласти договір на надання послуг з поводження з відходами з управляючим схемою поводження з ПВ, на території якої знаходиться об'єкт нерухомого майна, або з муніципалітетом. Якщо власник об'єкта нерухомого майна або уповноважені особи не укладають договір про надання послуг з поводження з відходами в межах не пізніше 45 днів від відправлення пропозиції, вважається, що вони уклали договір за стандартними умовами договору на надання послуг по поводженню з ПВ, затвердженого урядом або уповноваженим ним органом.

Стандартні умови договору на надання послуг з поводження з побутовими відходами повинні містити:

- 1) порядок укладення договору, його набрання чинності та припинення дії;
- 2) порядок та умови надання послуг;

- 3) механізми ціноутворення для управління ПВ;
- 4) схеми оплати;
- 5) права, обов'язки та відповідальність сторін за невиконання своїх зобов'язань;
- 6) порядок розміщення та розгляду претензій та врегулювання спорів;
- 7) термін дії договору, умови та порядок його зміни або припинення дії.

Вартість послуг з поводження з ПВ визначається відповідно до принципів солідарності, пропорційності, недискримінації та відшкодування витрат, а також принципу «хто забруднює, той платить». Така вартість повинна ґрунтуватися на необхідних витратах, пов'язаних з управлінням поводженням з ПВ та повинна забезпечувати довготривалу експлуатацію інфраструктури поводження з відходами та надавати власникам відходів відповідні умови для участі в поводженні з відходами, а також зменшити забруднення навколишнього середовища.

Визначення суми комісій, зборів та інших платежів за збір побутових відходів від власників сміття та поводження з відходами регулюється правилами, затвердженими урядом.

Додаткові вимоги щодо організації поводження з відходами електричного та електронного обладнання на колективній основі. З метою організації управління відходами електронного та електричного обладнання на колективній основі виробники та імпортери можуть заснувати організацію виробників та імпортерів та/або стати її членами або вступити в організацію на договірній основі щоб організовувати поводження з відходами електричного та електронного обладнання та виконувати всі або частинку обов'язків, передбачених законом без набуття членства в організації. Ліцензія на організацію поводження з відходами електричного та електронного обладнання може бути видана лише організації, що призначена для такого як її членами, так і на договірній основі не менше 10% виробників та імпортерів всього електронного та електричного обладнання, що випускається на внутрішньому ринку Литовської республіки для комерційних цілей. Окрім стандартних визначених документів для отримання ліцензії організація

повинна мати банківську гарантію або договір страхування поручительства, що гарантує фінансування поводження з усіма видами відходів електричного та електронного обладнання, яка має бути сформована протягом трьох місяців з використанням електронного та електричного обладнання, доступного на внутрішньому ринку Литовської Республіки своїми членами, виробниками та імпортерами, які призначені Організацією для організації поводження з відходами електричного та електронного обладнання.

Окрім того, така Організація повинна укласти:

- 1) договори з усіма муніципалітетами або створеними ними юридичними особами для збору відходів електричного та електронного обладнання від домогосподарств;
- 2) договори зі збирачами відходів електронного та електричного обладнання для збору обладнання з домогосподарств та пунктів збору великогабаритних відходів, їх транспортування та підготовки до відновлення та договори з особами, відповідальними за відновлення/переробку та/або експортерами відходів електронного та електричного обладнання;
- 3) угоди з дистриб'юторами електронного та електричного обладнання та збирачами відходів, обраними для збору відходів, їх транспортування та підготовки до їхнього-відновлення. Такі угоди повинні передбачати порядок оплати збору відходів від дистриб'юторів, транспортування зібраних відходів та їх підготовку до відновлення, відновлення/ переробку та процедуру контролю за виконанням договірних зобов'язань;
- 4) угоди з збирачами відходів електричного та електронного обладнання для збору таких відходів з користувачів, окрім домашніх господарств, їх транспортування та підготовка до відновлення та угоди з особами, відповідальними за відновлення переробку для відновлення зібраних відходів електричного та електронного обладнання. Дані угоди повинні передбачати умови платежу за збір обладнання, яке утворене в немуніципальних потоках відходів, його транспортування, підготовку до відновлення, відновлення/ переробку та процедуру контролю за виконанням договірних зобов'язань.

Організація поводження з відходами електричного та електронного обладнання на індивідуальній основі. Для виконання обов'язків, покладених законом виробники та/або імпортери, що були зареєстровані відповідно до процедури, визначеної Міністром навколишнього середовища, та організовують поводження з відходами електричного та електронного обладнання з домашніх господарств на індивідуальній основі, повинні:

- 1) укласти договори з усіма муніципалітетами (або юридичними особами, що створені муніципалітетами і призначені для управління системою поводження побутовими відходами) для збору відходів електричного та електронного обладнання домогосподарств з пунктів збору великогабаритних відходів, визначених муніципалітетами з частковим фінансуванням таких об'єктів;
- 2) укласти договори зі збирачами відходів електронного та електричного обладнання для збору відходів домогосподарств з пунктів збору великих відходів, створених муніципалітетами, транспортування таким чином зібраних відходів та їх підготовка до відновлення та угод з особами, відповідальними за відновлення / переробку та / або експортерами відходів електричного та електронного обладнання для відновлення зібраної електричної та електронної техніки;
- 3) укласти договори з дистриб'юторами електронного та електричного обладнання та збирачами відходів з домогосподарств та електронного обладнання для збору такого обладнання з домогосподарств від дистриб'юторів обладнання, транспортування таким чином зібраних відходів та його підготовка до відновлення та угоди з особами, відповідальними за відновлення/переробку та/або експортерів таких відходів для відновлення відходів електронного та електричного обладнання для відновлення відходів з домогосподарств, що зібрані в дистриб'юторів такого обладнання. Дані угоди повинні передбачати порядок оплати збору відходів електричного та електронного обладнання від дистриб'юторів електричного та електронного обладнання, транспортування таких зібраних відходів та їх підготовку до відновлення, відновлення / переробку та процедуру контролю за виконанням договірних зобов'язань;

4) щорічно подавати у відповідності з процедурою, визначеною Міністром навколишнього середовища, звіт про діяльність з організації поводження з відходами електричного та електронного обладнання.

Окрім того, виробники та/або імпортери, що зареєстровані у відповідності до процедури, визначеної Міністром навколишнього середовища, та організовують поводження з відходами електронного та електричного обладнання від користувачів, крім домашніх господарств, на індивідуальній основі повинні:

1) укласти угоди зі збирачами відходів електронного та електричного обладнання для збору такого обладнання від користувачів, крім домашніх господарств, його транспортування та підготовку для відновлення та угоди з особами, відповідальними за відновлення/переробку та/або експортери відходів для відновлення зібраних відходів. Такі угоди повинні передбачати порядок оплати збору відходів електричного та електронного обладнання від дистриб'юторів електричного та електронного обладнання, транспортування так зібраних відходів та їх підготовку до відновлення, відновлення/ переробку та процедуру контролю за виконанням договірних зобов'язань;

2) подавати, у відповідності з процедурою визначеною Міністром навколишнього середовища, щорічно звіт про діяльність з організації поводження з відходами електричного та електронного обладнання.

2.3. УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО У СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ З ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ

Ефективне функціонування галузі поводження з побутовими відходами в житловому секторі має дуже велике значення, оскільки безпосередньо впливає на стан навколишнього середовища поблизу житлових районів. Окрім цього, перероблені відходи є додатковим джерелом сировини, матеріалів та енергії для національної економіки. Обсяги побутових відходів постійно зростають, а реально збирати та аналізувати інформацію щодо обсягів почали зовсім недавно.

Ключовими законами, що регулюють правила поводження з побутовими відходами в Україні, є закони України «Про відходи» і «Про охорону навколишнього природного середовища», проте у ряді інших є норми, що регулюють певні положення. Наприклад, закони України «Про державне регулювання у сфері комунальних послуг», «Про ліцензування видів господарської діяльності», «Про природні монополії», «Про житлово-комунальні послуги».

Законом України «**Про охорону навколишнього природного середовища**» № 1264-XII від 25.06.1991 року на суб'єктів права власності на відходи покладений обов'язок вживати ефективних заходів для зменшення обсягів утворення відходів, а також для їх утилізації, знешкодження або розміщення. Як виняток здійснення операцій у сфері поводження з відходами дозволяється лише за наявності дозволу на здійснення операцій у сфері поводження з відходами на визначених місцевими радами територіях із додержанням санітарних та екологічних норм у спосіб, що забезпечує можливість подальшого використання відходів як вторинної сировини і безпеку для навколишнього природного середовища та здоров'я людей.

У Законі України «**Про відходи**» №187/98 від 05.03.1998 визначено основні завдання законодавства України про відходи:

- визначення основних принципів державної політики у сфері поводження з відходами;

- правове регулювання відносин щодо діяльності у сфері поводження з відходами;
- визначення основних умов, вимог і правил щодо екологічно безпечного поводження з відходами, а також системи заходів, пов'язаних з організаційно-економічним стимулюванням ресурсозбереження;
- забезпечення мінімального утворення відходів, розширення їх використання у господарській діяльності, запобігання шкідливому впливу відходів на навколишнє природне середовище та здоров'я людини.

До основних напрямів державної політики у сфері поводження з відходами, згідно даного Закону, належать:

1. забезпечення повного збирання і своєчасного знешкодження та видалення відходів, а також дотримання правил екологічної безпеки при поводженні з ними;
2. зведення до мінімуму утворення відходів та зменшення їх небезпечності;
3. забезпечення комплексного використання матеріально-сировинних ресурсів;
4. сприяння максимально можливій утилізації відходів;
5. забезпечення безпечного видалення відходів, що не підлягають утилізації.

Напрями класифіковано в порядку пріоритетності, та відповідають нормам європейської Директиви щодо поводження з відходами.

Відповідно до ухвалених у 2012 році змін до даного закону різні категорії споживачів мають укладати угоди на утилізацію побутових відходів, сплачувати за відповідні послуги та забезпечувати роздільне збирання відходів, а з 1 січня 2018 року вводиться в дію заборона на захоронення неперероблених відходів на полігонах.

На загальнодержавному рівні вживаються заходи з врегулювання поводження з відходами, що охоплюють питання збору й утилізації паперу, скла, металів, текстильних матеріалів та шин.

Виробників товарів в упаковці зобов'язали забезпечити повернення та переробку відходів самостійно або шляхом передання цього зобов'язання будь-якій спеціалізованій організації.

Проте, щодо регулювання поводженням з відходами упаковки досі не прийнято відповідного закону, хоча намагання вирішити дану ситуацію були неодноразові – подавалися на розгляд законопроекти «Про обмеження виробництва, використання, ввезення і розповсюдження в Україні полімерних пакетів і упаковок тривалого розщеплення», кілька варіантів закону «Про упаковку та відходи упаковки». У 2017 на розгляд до Верховної Ради України було подано законопроекти «Про систему збирання та утилізації використаної тари» №5614, «Про упаковку та відходи упаковки» №4028. Кожен з них використовував лише окремі норми положень Директиви 2008/98/ЄС, проте перший стосувався лише одного виду відходів – тари, а також передбачав майже нездійснений механізм його реалізації, другий загалом відповідав вимогам ЄС, але теж потребував певного доопрацювання, оскільки, наприклад, не закріплював обов'язок виробника розміщувати на ринку нову упаковку, тільки якщо вжито усіх необхідних заходів для мінімізації її впливу на навколишнє середовище. Обидва перебувають на етапі «Очікує розгляду» з 16 травня 2017 року.

3 січня 2013 року було схвалено Концепцію Загальнодержавної програми поводження з відходами на 2013-2020 роки, яка визначила два напрямки розв'язання проблем:

- розроблення додаткових та продовження виконання затверджених державних програм, спрямованих на зменшення обсягів утворення відходів, їх збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізацію, видалення, знешкодження та захоронення з метою запобігання негативному впливу на навколишнє природне середовище і здоров'я людини.

- визначення напрямів і пріоритетів провадження організаційної, виробничої, науково-технічної, природоохоронної та іншої діяльності у сфері поводження з відходами з урахуванням відповідних екологічних і соціально-економічних державних і регіональних програм, впровадження дієвої системи заготівлі, збирання та утилізації відходів як вторинної сировини, удосконалення технології захоронення відходів, що не можуть бути перероблені або утилізовані.

Концепція передбачила два етапи виконання програми.

На першому етапі (2013-2015 роки) передбачено здійснення заходів щодо ліквідації найбільш екологічно небезпечних об'єктів зберігання токсичних відходів, зменшення обсягу утворення відходів та запобігання їх несанкціонованому видаленню, а також реалізації пілотних проектів з будівництва полігонів та створення потужностей з утилізації, перероблення та знешкодження відходів.

На другому етапі (2016-2020 роки) передбачено здійснення заходів щодо створення сучасної інфраструктури збирання, заготівлі та утилізації відходів як вторинної сировини, залучення інвестицій у сферу поводження з відходами.

На виконання Загальнодержавної програми поводження з відходами майже у всіх регіонах України реалізуються регіональні програми поводження з відходами. У ряді регіонів ці документи передбачають досягнення цільових показників переробки та зменшення впливу на навколишнє середовище; в інших пріоритетним є використання найефективніших технологій. Згідно з оцінками, вартість інвестиційних програм залежить від конкретного регіону та становить від 20 до 100 млн євро. Усі програми покладаються передусім на фінансування з державного бюджету.

Реформування сфери управління відходами на виконання Угоди про асоціацію почалося з розробки комплексної стратегії, а не з наближення до тих чи інших положень вторинного законодавства ЄС щодо відходів. Це дуже правильний підхід, адже екологічна ситуація, спричинена відходами, на досить критичному рівні і тому потребувала системного підходу. На початку роботи

над Стратегією було підписано Меморандум щодо співпраці у створенні в Україні ефективної системи поводження з відходами, до якого було залучено Мінекономрозвитку, Мінрегіон, а також європейських партнерів - німецьку федеральну компанію Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ), яка реалізує Програму підтримки зеленої модернізації української економіки, та Європейський Банк Реконструкції та Розвитку (ЄБРР), що реалізує проєкт по підтримці інвестицій у систему сталого управління твердими побутовими відходами.

Вже у квітні 2017 року проєкт Стратегії було винесено на громадське обговорення і 8 листопада 2017 року Національна Стратегія управління відходами в Україні до 2030 року була затверджена розпорядженням Кабінету міністрів України № 820-р.

Стратегія визначає головні напрями державного регулювання у сфері поводження з відходами в найближчі десятиліття з урахуванням європейських підходів з питань управління відходами, що базуються на положеннях ряду Директив. Метою є створення умов для підвищення стандартів життя населення шляхом впровадження системного підходу до поводження з відходами на державному та регіональному рівні, зменшення обсягів утворення відходів та збільшення обсягу їх переробки та повторного використання.

У Стратегії визначено основні тенденції, якими характеризується система управління відходами в Україні:

- накопичення відходів як у промисловому, так і побутовому секторі, що негативно впливає на стан навколишнього природного середовища і здоров'я людей;
- здійснення неналежним чином утилізації та видалення небезпечних відходів;
- розміщення побутових відходів без урахування можливих небезпечних наслідків;

- неналежний рівень використання відходів як вторинної сировини внаслідок недосконалості організаційно-економічних засад залучення їх у виробництво;
- неефективність впроваджених економічних інструментів у сфері поводження з відходами.

На основі Стратегії як рамкового акту повинна здійснюватися подальша нормотворча діяльність, на її основі має бути розроблено нову редакцію закону «Про відходи», деталізований план заходів, Національний перелік відходів та ін. У ній передбачено загальні положення та регулювання за видами відходів, зокрема визначено сучасні способи управління побутовими відходами в Україні:

- орієнтовані на полігонне захоронення відходів, їх розміщення на сміттєзвалищах та/або стихійних сміттєзвалищах, більшість з яких не відповідають вимогам екологічної безпеки;
- мають низький технологічний рівень;
- обмежені підходами до прийняття комплексних управлінських рішень та фінансовими ресурсами;
- мають низький рівень впровадження інноваційних технологій.

Окрім визначення загальних заходів для реалізації Стратегії, для кожного з видів окреслений перелік спеціальних заходів. Зокрема, для побутових відходів визначено прийняття нормативно-правових актів, спрямованих на:

- ведення реєстрів для суб'єктів господарювання, які надають послуги з вивезення побутових відходів;
- визначення права власності на побутові відходи;
- реалізацію економічних інструментів, зокрема стимулювання перероблення побутових відходів;

- повне відшкодування витрат за рахунок включення до тарифу з поводження з побутовими відходами усіх витрат, пов'язаних з наданням таких послуг;
- впровадження механізму повного фінансування системи управління відходами з урахуванням принципів “забруднювач платить”, “розширена відповідальність виробника” та “плати за те, що викидаєш”;
- реформування системи проведення конкурсу на надання послуг з вивезення побутових відходів; удосконалення процедури формування тарифу на послуги з поводження з побутових відходів;
- запровадження механізму гарантій відшкодування витрат на будівництво, експлуатацію, закриття, рекультивацію, подальший догляд і моніторинг полігонів побутових відходів протягом щонайменше 30 років після закриття за рахунок тарифів на захоронення побутових відходів;
- запровадження відповідальності споживача послуг з вивезення побутових відходів за не укладення договору з виконавцем таких послуг, визначеним за результатами конкурсу;
- вивезення побутових відходів від усіх категорій споживачів, утворених у населеному пункті, тільки тими суб'єктами господарювання, що за результатами конкурсу визначені виконавцем таких послуг;
- запобігання та зведення до мінімуму утворення побутових відходів;
- залучення населення до роздільного збирання побутових відходів та стимулювання такого їх збирання та ін.

Стратегією передбачається створення органами місцевого самоврядування в населених пунктах з чисельністю більш ніж 50 тис. осіб спеціалізованих комунальних пунктів збирання відходів з урахуванням площі, густоти та кількості населення населеного пункту, а також забезпечення такими пунктами приймання таких видів відходів:

- небезпечних відходів у складі побутових;

- великогабаритних відходів (меблів, великих речей домашнього вжитку тощо);
- вторинної сировини;
- відходів електричного та електронного обладнання, відпрацьованих батарейок, батарей та акумуляторів;
- садових та паркових відходів біологічного походження (трави, листя, гілок тощо);
- відходів будівельно-ремонтних робіт;

Щодо побутових відходів Стратегія передбачає такі заходи:

- забезпечення у 2023 році перероблення 15% побутових відходів за допомогою стимулюючих інструментів, збільшення населення, яке здійснює роздільне збирання побутових відходів, до 23% та введення в експлуатацію сміттесортувальних ліній та сміттєпереробних заводів;
- забезпечення у 2030 році перероблення 50% побутових відходів загального обсягу їх утворення шляхом збільшення чисельності населення, яке здійснює роздільне збирання побутових відходів, до 48% та введення в експлуатацію додаткових сміттесортувальних ліній та сміттєпереробних заводів;
- застосування добровільних депозитних систем та системи “застава-повернення” для відходів упаковки з-під напоїв, зокрема скляних пляшок, за умови повноцінного запровадження принципу розширеної відповідальності виробника для відходів упаковки;
- створення в рамках пілотних проектів об’єктів з виробництва палива з побутових відходів на базі об’єктів механіко-біологічного оброблення за умови їх наближеного розташування до цементних заводів. Кількість і розташування виробництв залежатиме від прийняття нормативних документів, які регулюватимуть питання використання альтернативного палива;

- створення до 2022 року в обласних центрах мережі пунктів збирання для повторного використання меблів, побутової техніки, одягу та інших товарів, які були у вжитку;
- забезпечення функціонування мережі регіональних полігонів відповідно до вимог Директиви Ради № 1999/31/ЄС від 26 квітня 1999 р. «Про захоронення відходів»;
- визначення місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування з урахуванням механізмів їх взаємодії та співробітництва оптимальних районів охоплення та розташування регіональних об'єктів поводження з побутових відходів (сміттєперевантажувальних станцій, сміттєсортувальних ліній, сміттєпереробних заводів, полігонів тощо);
- забезпечення будівництва першої черги мережі регіональних полігонів для захоронення побутових відходів;
- подальша розбудова мережі регіональних полігонів;
- розроблення плану заходів щодо зменшення обсягів захоронення побутових відходів, що біологічно розкладаються;
- будівництво мережі сміттєперевантажувальних станцій (200 одиниць) з метою зменшення загальних транспортних витрат. Кількість та розташування сміттєперевантажувальних станцій залежатиме від місця розміщення регіональних полігонів і уточнюватиметься під час розроблення регіональних планів управління відходами.

І це лише основна частина заходів, наведених в переліку, який визначає Стратегія.

В грудні 2017 року стратегію поводження з відходами до 2030 року отримала Львівщина. Це вперше такий документ з поводження та утилізації твердих побутових відходів (ТПВ) затверджено на рівні області.

Стратегія базується на принципах ієрархії управління відходами, які передбачають дії стосовно управління відходами у такій послідовності:

- ✓ підготовка до повторного використання — створення цілої галузі для проведення перевірки, очистки чи визначення придатності продуктів або їх компонентів для повторного їх використання без попередньої обробки;
- ✓ перероблення відходів — утилізація з поверненням у виробничий цикл різних матеріалів, що містяться у відходах;
- ✓ інші види утилізації відходів, у тому числі енергетична утилізація, — використання відходів як вторинних енергетичних ресурсів;
- ✓ видалення відходів — захоронення їх у спеціально обладнаних місцях/об'єктах та знищення (знешкодження) на установках, що відповідають екологічним нормативам, лише у разі відсутності можливості виконати попередні ступені ієрархії;
- ✓ перехід до економіки замкненого циклу, який передбачає, що обсяг продуктів, матеріалів і ресурсів використовується в економіці якомога довше і утворення відходів мінімізується.

Стратегію розробляли в ЛОДА після сміттевої кризи, яка сталася у Львові. Відповідно до документа, завданнями стратегії вказані:

1. визначення напрямів та пріоритетів розвитку вторинного ресурсокористування з урахуванням як сучасних реальних можливостей, так і довгострокових економічних, соціальних і екологічних інтересів суспільства;
2. широке запровадження державно-приватного партнерства, взаємодії та співробітництва в центральних та місцевих органах виконавчої влади, органах місцевого самоврядування;
3. науково-технологічне та методичне забезпечення управління відходами на інноваційних засадах;
4. значне підвищення ролі місцевих органів самоврядування та громадянського суспільства у реформуванні сфери управління відходами;
5. забезпечення фінансування та здійснення визначених заходів для подальшого вдосконалення системи управління відходами на традиційних засадах.

Її реалізація планується трьома етапами до 2030 року. В межах даної стратегії передбачене функціонування семи регіональних полігонів, що будуть безпечні для середовища. Планується будівництво чотирьох сучасних комплексів із утилізації сміття, вже два інвестори визначились з земельними ділянками, одна в Дрогобицькому, а інша - у Миколаївському районі.

Фінансове забезпечення реалізації стратегії планується за рахунок коштів державного, обласного та місцевих бюджетів, а також інших джерел, не заборонених законодавством, в тому числі інвестиційних.

З початку 2018 року в Україні розпочалася робота над Національним планом управління відходами, який має визначити конкретні заходи та інструменти реалізації Національної стратегії управління відходами. Для цього запросили представників бізнес-асоціацій, експертів громадського середовища, міжнародних організацій та обласних адміністрацій, щоб спільно розробити структуру Національного плану управління відходами. Цей документ має визначити конкретні заходи та інструменти реалізації Національної стратегії управління відходами.

Визначено досить стислі терміни для роботи над Планом, так, до 20 лютого передбачали отримати пропозиції і зауваження з регіонів, до кінця квітня – пропрацювати проект в Мінприроди і до травня передати напрацьований план на схвалення, адже «від реалізації плану залежить створення нового сектора економіки, до того ж, відповідне завдання прописане в Угоді про Асоціацію України з ЄС» - зазначив Міністр екології на нараді Робочої групи в Києві. План повинен стати основою для державно-приватного партнерства, адже поки він не стане глобальним бізнес-проектом – кількість відходів у регіонах не зменшиться. Наразі процес знаходиться на стадії аналізу отриманих пропозицій та зауважень з регіонів та створення регіональних планів управління відходами.

ІІІ. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ПОВОДЖЕННЯ З ТВЕРДИМИ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ

3.1. ПОЛЬЩА

Поводження з відходами у Польщі є однією з галузей промисловості. Введені положення закону про управління відходами передбачають нові обов'язки для всього суспільства, що підпорядковані філософії так званого сталого розвитку, який визначається як «розвиток, що відповідає потребам нинішнього покоління, не обмежуючи можливості задовольняти потреби майбутніх поколінь». Поводження з відходами має відбуватися відповідно до ієрархії, визначеної Директивою ЄС 2008/98:

- запобігання утворенню відходів «біля джерела»,
- підготовка до повторного використання,
- переробка і використання корисних матеріалів,
- інші способи одержання енергії, наприклад, спалювання з або без одержання енергії,
- остаточне знешкодження залишків після переробки.

Правильно організована галузь поводження з побутовими відходами, вирішить конфлікт між діяльністю людини та природним середовищем. Таке рішення повинне бути: технічно правильним, економічно ефективним та соціально прийнятним. Тому необхідний комплексний підхід до цього питання та врахування ряду таких умов:

- складність системи поводження з побутовими відходами через різноманіття факторів, їх взаємного впливу на себе та навколишнє середовище;
- обсяги, рівень розвитку та характер регіону;
- необхідність економічно-ефективного поводження з природними ресурсами;
- розвиток методів та технологій для відновлення, вторинної переробки та знешкодження відходів;
- природні умови, поглинальна здатність навколишнього середовища та його здатність до самовідновлення;

- необхідність досягнення сприятливих показників економічної ефективності;
- необхідність отримання достатнього суспільного визнання.

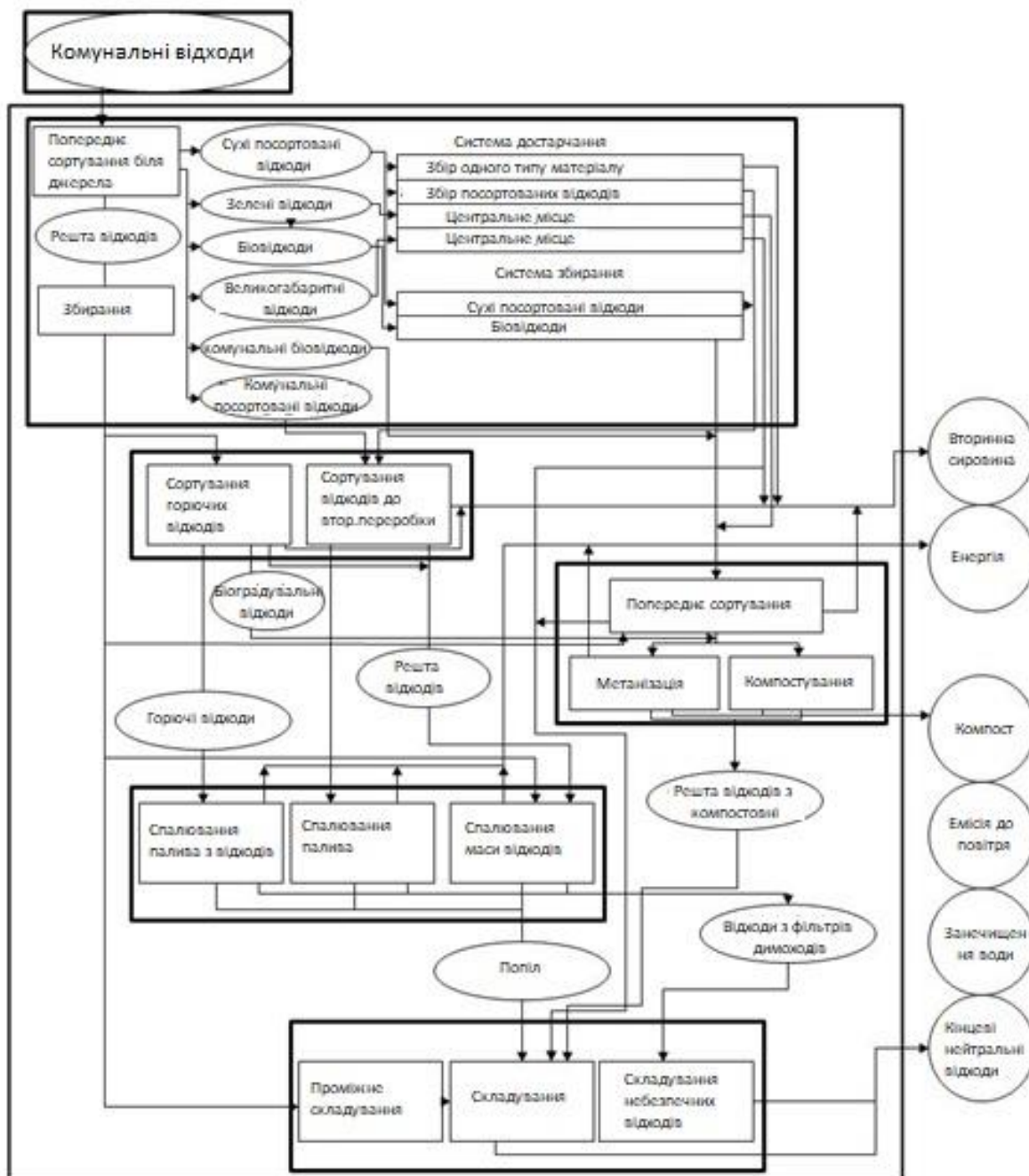
Для належного та ефективного поводження з відходами окремі елементи системи повинні бути об'єднані в таку цілісність, яка дозволить виконати задані технічні завдання: зменшить потік відходів, безпечно переробляючи, нейтралізуючи їх та забезпечуючи належне зберігання кінцевих відходів. Найпростіша ідея, яка відображає технічну модель отримання та переробки побутових відходів, представлена на малюнку 3.

В процесі реформування законодавства до завдань місцевих рад будуть належати:

- Побудова та організація системи поводження з несортованими побутовими відходами, зеленими відходами та залишками від сортування відходів, які повинні бути абсолютно контрольованими в регіоні, визначеному воєводським планом поводження з відходами;
- Побудова та організація системи для залишків побутових відходів (включаючи роздільно зібрані корисні фракції), які підлягають поводженню, відповідно до загального принципу близькості та ієрархії поводження з відходами, для яких рівні вторинної переробки визначаються директивою про відходи 2008/98/WE та включені у закон про відходи.

У випадку першого завдання законодавець дуже чітко визначив форму та можливості переробки змішаних відходів. Залишається друге завдання - організація системи поводження з відходами, які були роздільно зібрані, тобто вторинною сировиною і корисними фракціями, відокремленими від побутових відходів. У цьому відношенні місцеві ради зараз мають лише нав'язані зобов'язання через необхідність досягнення в 2020 році рівня вторинної переробки та підготовки до повторного використання:

1. фракцій побутових відходів таких, як папір, метал, пластик і скло у кількості щонайменше 50% за вагою;
2. фракцій, відмінних від небезпечних відходів з будівництва та зносу, у кількості щонайменше 70% за вагою.

- Мал. 3 Комплексна система поводження з відходами, яка включає всі технології переробки побутових відходів⁵

Для того, щоб виконати це завдання, місцевим радам доведеться організовувати системи, заводи або центри вторинної переробки, які повинні мати справу зі збиранням та переробкою потоку відновленої вторинної сировини та корисних фракцій, а потім спрямовувати їх на використання. Лише комплексна організація такої системи та правильно проведені

⁵ Джерело: Презентація «Законодавча база поводження з побутовими відходами в житловому фонді Польщі», Агнешка Генеровіч, 30 січня 2018 року м. Львів.

технологічні процеси дозволять забезпечити переробку фракцій корисних відходів з економічною прибутковістю та соціальним визнанням.

Реалізація системи управління відходами в регіоні повинна бути організована паралельно з іншими компонентами, включеними в комплексну систему для того, щоб корисні фракції відновлення були перероблені та використані. На даний момент, на жаль, місцеві ради концентруються на першому завданні, організовуючи систему змішаних відходів, в той час, як друге завдання переміщене на дальній план через віддалену дату досягнення цілей.

Для належного функціонування системи необхідно організувати збір всіх видів відходів, що утворюються в регіоні:

- сортування та збір вторинної сировини,
- роздільний збір проблемних відходів, в тому числі і небезпечних, електричних, електронних, великогабаритних, будівельних і т. п.,
- збір та вивіз змішаних відходів.

Шляхи організації сортування вторинної сировини:

1. контейнери, які розміщують в околицях, кольорові контейнери, кожен з яких призначений для іншого виду сировини. Така точка повинна підтримувати 500 - 1000 мешканців та мати діапазон не більше 200 м; дуже важливо чітко організувати встановлення контейнерів в районі, який часто відвідують мешканці; систематично проводити екологічну освіту та регулярно приймати окремі фракції посортованих відходів.

2. Роздільне збирання «біля джерела» (контейнери або мішки), реалізоване в окремих домашніх господарствах (в основному в односімейних будинках), де відділенню підлягають окремі фракції відходів (поділені за типом) від змішаних відходів забезпечує найбільшу ефективність. Це сортування може бути реалізоване як:

- двоконтейнерна система: сухі відходи (вся чиста вторинна сировина, зібрана та доставлена в сортувальний пункт, де вони повинні бути розділені на окремі фракції) та вологі відходи ((інші, які будуть зберігатися на полігоні(звалищі);

- трьохконтейнерна система: вторинна сировина, відходи (призначені для компостування), решта (які вивозяться на полігон(звалище));
- багатоконтейнерна система: кожна фракція збирається окремо (біле, кольорове скло, метал, пластмаса, папір), крім того, наприклад, збирають біологічні відходи та інші неперероблювані матеріали.

3. Точки роздільного збору сміття обгороджені, охороняються, оснащені рядом контейнерів та підготовленими майданчиками для збору відходів, обслуговують 10 - 25 тисяч домогосподарств. Повний сервіс також дозволяє збирати небезпечні та проблемні відходи, а також забезпечує правильне та безпечне для навколишнього середовища поводження з ними. Функціонування такої точки також забезпечує повне видалення небезпечних відходів зі змішаних потоків відходів або біологічних відходів.

Доповненням до зазначених методів сортування є так звані альтернативні методи збору відходів, які вимагають вирішення на рівні правових норм або загальнонаціональних системних рішень, що робить посортовані фракції цінною сировиною, а не відходами. До них відносяться:

- система закупівлі, створена як точка або мережа точок з організованою власною транспортною системою,
- система зворотного депозиту, яку можна організувати у випадку стандартизації упаковки; крім того, необхідно проводити ретельне очищення, щоб забезпечити повну стерильність упаковки та її повторне використання; як і в попередньому випадку економічна ефективність гарантуватиме, що відходи доставлені мешканцями, підуть на вторинну переробку,
- громадський збір від населення, організований як збірка, наприклад, одягу, макулатури в школах, ліків, шкідливих відходів, великогабаритних відходів тощо; такий акційний збір найчастіше є доповненням до постійного сортування відходів.

Сортування відходів у місцевій раді означає не тільки сировину, а й інші фракції, такі як: небезпечні відходи, електричні та електронні, будівельні тощо. Їх збір є набагато важчим та складнішим, тому що при збиранні і

накопиченні потрібно забезпечити повну безпеку людей та навколишнього середовища.

Збір небезпечних відходів відокремлених від побутових, наприклад, упаковок для миючих засобів, пляшок з олії, люмінесцентних ламп і т.д., на території місцевої ради, може бути організований завдяки:

- Організації прийому у призначеному пункті збирання проблемних відходів, коли відходи повинні бути доставлені мешканцями до таких пунктів.
- Організації (систематичного) періодичного збору відходів спеціалізованим транспортним засобом (мобільний пункт збору небезпечних відходів), а потім їх зберігання з метою подальшого транспортування для переробки.
- Організації збирання у співпраці з власниками торгових об'єктів (наприклад, аптеки, магазини, що пропонують продаж засобів захисту рослин, фотопродукція, фарби та розчинники, автосервіси тощо).

Електричні та електронні відходи є джерелом потенційної вторинної сировини, з яких перед їх демонтажем і знешкодженням потрібно відділити відходи, придатні для відновлення та вторинної переробки. Відходи електричних та електронних пристроїв розглядаються як окрема група відходів, що вводяться через їх виокремлення у законодавстві (Директива 2002/96/ЄС). Відходи часто називають скорочено WEEE (англ. Waste Electrical and Electronic Equipment). Вони включають в себе відходи, які описані окремо, в якості великогабаритних груп (техніка та електроніка, в яких вийшов термін експлуатації) і небезпечні відходи (елементи електричних та електронних пристроїв, що містять компоненти з властивостями або діяльністю, небезпечними для навколишнього середовища, холодильники, які вийшли з експлуатації, що містять фреон та компресорні масла). Директива 2002/96/ЄС впроваджує розподіл відходів WEEE у наступні категорії:

- Великогабаритна побутова техніка: пральні машини, холодильники, посудомийні машини, кухонні витяжки та ін.;
- Малогабаритна побутова техніка: пилососи, кухонні роботи, праски та ін.;

- IT пристрої та телекомунікаційне обладнання: комп'ютери та аксесуари для них, а також телефонні апарати;
- Побутова техніка: обладнання та електронні музичні інструменти для домашнього використання;
- Освітлювальні прилади: люмінесцентні лампи та освітлювальні прилади, крім лампочок розжарювання;
- Електричні та електронні пристрої (крім великогабаритних, стаціонарних промислових приладів): побутові та портативні електроінструменти, електричне обладнання та ін.;
- Іграшки, спортивне спорядження і для дозвілля;
- Медичні вироби (за винятком всіх імплантованих і інфікованих виробів): всі види медичного обладнання для професійного та домашнього використання;
- Прилади для нагляду та контролю: регулятори, вимірювальні прилади тощо;
- Автомати: автомати для продажу продукції, банкомати тощо.

У галузі електричних та електронних відходів не зберігаються статистичні дані щодо кількості їх утворення. Оцінки, виконані в Інституті Поводження з відходами⁶, показали, що в країні на протязі року утворюється близько 300 000 тон використаної побутової техніки (пральні машини, холодильники, газові плити, морозильні камери тощо) і близько 100 000 тон електронних пристроїв (відтворююче обладнання, телевізори, комп'ютери, телефонні апарати тощо). Відповідно до Закону, виробники та імпортери, які впроваджують електричні та електронні пристрої на польський ринок, несуть відповідальність за організацію та фінансування, збирання, обробку, відновлення та вторинну переробку використаного обладнання. Цей закон дозволяє передати певні зобов'язання від імпортера на організацію з відновлення. Закон дозволяє підприємцям самотійно організувати відновлення використаного обладнання, але часто виявляється, що створення власної системи відновлення та пов'язаного з цим адміністрування є досить дорогим та трудомістким завданням, особливо для малих компаній. У зв'язку з вищесказаним, все

---

⁶ <http://www.igo.pl/>

більше і більше компаній приймають рішення про співпрацю з організаціями відновлення електричного та електронного обладнання. У випадку підписання контракту вони беруть на себе більшість зобов'язань, покладених на виробників та імпортерів, і насамперед несуть відповідальність за створення систем збору, відновлення та вторинної переробки. Організація звітує Головній Інспекції з Охорони Довкілля про кількість і масу впровадженого обладнання, а також про величину зібраної і переробленої маси.

Можливими є рішення роздільного збирання відходів електричного та електронного обладнання на території місцевої ради мешканцями, які віддають їх безкоштовно для:

- пункту переробки металобрухту, що має дозвіл на проведення діяльності зі збору відходів електричного та електронного обладнання та є зареєстрований в Головній Інспекції з Охорони Довкілля. Пункти збору не можуть приймати використані пральні машини, холодильники або посудомийні машини у вигляді металобрухту та розбирати їх на частини у невідповідних умовах. Включення пунктів збирання брухту має обмежити сіру зону незареєстрованого потоку електросміття та гарантує їх правильну та безпечну переробку,
- сервісного пункту, якщо вартість сервісу перевищує ціну придбання нового пристрою або коли ремонт неефективний.
- магазину або гуртівні, під час придбання нових пристроїв за принципом обміну (1 за 1, тобто старе обладнання за нове). Транспорт повинен бути наданий самостійно або за домовленістю в магазині за окрему плату.
- спеціального пункту збирання, який знаходиться в місцевій раді. Транспорт має надаватися самостійно.

Сортування відходів – вторинна переробка та використання

Переробляючи вторинну сировину ми обмежуємо використання основної сировини та енергії для захисту природних ресурсів. Відновлення та переробка також зменшують кількість відходів, тим самим збільшуючи термін експлуатації використовуваних полігонів. Основний принцип вторинної

переробки полягає в тому, щоб максимізувати повторне використання тих самих матеріалів, при найменшій кількості сировини та енергії, необхідної для їх переробки. Вторинна переробка відходів - це особлива форма відновлення, що передбачає переробку відходів з повторного видобуття таким чином, щоб отримати речовини та матеріали первинного або вторинного призначення. Матеріали або речовини в процесі вторинної переробки повинні бути отримані таким чином, щоб їх можна було надалі використовувати. Тому існують наступні варіанти зменшення кількості відходів шляхом вторинної переробки:

- товарний - повторне введення використаних упаковок без зміни їх форми, наприклад скляні пляшки, що повертаються.
- матеріальний – відновлення матеріалів з використаних відходів даного типу і переробка на вторинну сировину для виробництва нових виробів; поводження з технологічними відходами чи продуктами без зміни їх складу, наприклад, переробка макулатури,
- хімічний (сировинний) - розподіл частинок полімерів на фракції з меншою молекулярною масою та їх використання у виробництві; розподіл макрочастинок матеріалу на вихідну сировину та їх повторне повернення на виробництво, наприклад, переробка пластмас,
- органічний - перетворення шляхом компостування або анаеробного зброджування органічних відходів та використання продуктів з цих процесів.

Першим етапом обробки фракцій відновленої сировини є очищення та підготовка для отримувача, який зможе і захоче їх переробляти. Залежно від того, як було проведене сортування "біля джерела" від мешканців, сортувальне технологічне обладнання може працювати шляхом відокремлення:

- різних корисних фракцій з багатоконтейнерного сортування "біля джерела" для їх очищення та передачі для переробки;
- відходів з двохконтейнерного сортування (змішана вторинна сировина), для їх розділення, очищення та передачі для продажу або використання;
- сирих відходів, змішаних, частково розділених на корисні фракції, які призначені для використання, а також залишків після сортування,

спрямованих, наприклад, на спалення з відновленням енергії або для зберігання;

- однорідних відходів з відомого джерела, які призначені для використання або для переробки та використання, наприклад, будівельні.

Обробка відходів та підготовка до використання виконуються на сортувальних заводах. Їх основне завдання:

- відокремлення функціональних фракцій від інших,
- відділення горючих фракцій від інших,
- повторний відбір та очищення відходів, що надходять з "вихідного" сортування ("біля джерела") або з контейнерів,
- подрібнення для використання як паливо,
- подрібнення та прасування для полегшення транспортування,
- тимчасове зберігання сировини з відновлення.

Устаткування, що працює на заводах по сортуванню відходів для виконання вищезазначених завдань, це:

- Подрібнювачі (млини, дробарки, подрібнюючі сита, ріжучі млини, роторні ножиці), які призначені для зменшення розміру часток і гомогенізації змішаних побутових відходів, або фракцій сировини, наприклад дерев'яні, будівельні або легкозаймисті фракції,
- Сита, просіювачі, завданням яких є просіювання та відділення матеріалів різного ступеня зернистості в залежності від розміру використовуваних лунок,
- Сепаратори, класифікатори, які автоматично розділяють різні фракції відходів в залежності від кольору (оптичні сепаратори) та ваги фракції (балістичних сепараторів), що розділяють чорні метали (магнітні сепаратори) і кольорові метали,
- Сортувальні кабінки, в яких працівники розділяють різні фракції відходів,
- Преси для пакування відходів для транспортування,
- Супутні пристрої, а саме: подавачі, конвеєри, стрічкові конвеєри, перфоратори.

Найчастіше вторинна сировина, що транспортується на сортувальний завод після відсіювання дрібної (непридатної) фракції, подається на сортувальну стрічку, де вручну розділяється, відділяються забруднюючі речовини і ділиться на окремі фракції відповідно до вимог одержувачів. Посортовані фракції розміщують у контейнери, які піддають пресуванню або укладанню, щоб оптимізувати їх транспортування. Отримані таким чином вони, як правило, зберігаються на території сортувального заводу до часу, коли їх мають забрати.

Скло - це сировина, яку легко отримати та переробляти, яка дає прекрасні можливості для використання продуктів з цих відходів. Скло можна піддавати відновленню та використовувати майже на 100%, а найважливіше - можна переробляти багато разів, не втрачаючи первісних властивостей цієї сировини. Це також найбільш відповідний матеріал для зберігання харчових продуктів. В основному скло отримується з ринку як тара. Головною перевагою скла є можливість багаторазового використання того самого продукту завдяки хімічній інертності цієї сировини та адаптації до процесів пастеризації.

Придатність скла для процесів вторинної переробки визначається точністю сортування та розділу на сорти та види. Склобій, який подають на плавильну фабрику, повинен містити домішки в кількості менше 0,5% за масою, бути відсортованим за кольором і без кришок, корків, етикеток тощо. Таку якість склобою можна отримати на заводі сортування відходів. Плавильні фабрики можуть приймати склобій, що відповідає вимогам польських стандартів. Додавання 50% склобою продовжує термін служби печі в два рази. У західних країнах частка склобою на плавильних фабриках досягає 80% у випадку зеленого скла, 50% коричневого та 20% безбарвного.

Крім вже згаданих переваг, отриманих в результаті використання склобою, можна зменшити викид шкідливих газів (CO, SO, Cl, F, NO) та пилу. Проте вже існує можливість використання забрудненого склобою в будівельній галузі, як фільтрувального матеріалу (наприклад, засипка дренажу, що фіксує сміття на сміттєзвалищах або засипка дегазаційних свердловин) або будівельна крошка (під будівництво фундаментів, доріг тощо). Це дуже

хороший матеріал через те, що він не поглинає забруднення і легко пропускає воду.

Склобій можна придбати у різних кольорах: зелений, коричневий, білий. Загальновідомим є дуже сприятливий вплив склобою, як компоненту керамічних матеріалів: він знижує температуру випалу і покращує технічні характеристики виробів. Наприклад, заміна цегельного порошку скляним порошком подібної зернистості, призвела до покращення морозостійких характеристик черепиці та зменшення її водопроникності.

У Польщі протягом кількох років спостерігається тенденція до збільшення кількості одноразової скляної упаковки.

Папір є найлегшим для усунення з маси відходів під час сортування "біля джерела", а також має високу якість, що кваліфікує його для переробки. Макулатура, зібрана з відходів, успішно використовується для виробництва паперу гіршої якості: газетного паперу, туалетного паперу, пакувального картону, який не має прямого контакту з харчовими продуктами, паперових рушників тощо. Найвищу ціну має однорідний картон та гофрований картон зі специфічним складом та вологістю, чистий і без друкованого тексту. Однак ми можемо отримати таку сировину переважно з виробничих процесів, а не зі збору від мешканців.

У високорозвинених країнах макулатура використовується у процесі виготовлення паперу навіть до 70% від ваги партії. Папір може бути повторно використаний лише тричі, оскільки під час переробки його технологічні властивості погіршуються і волокна скорочуються. У процесі переробки паперу першим кроком є його розшарування для виробництва переробленої целюлози. У розшаровувачі, до якого додається вода, настає роздрібнення паперу з форми аркушів до суспензії волокон у воді. Додатково настає усунення частини забруднень, які присутні в макулатурі.

Фракціонування - наступний крок до відділення чистішого короткого волокна, яке потім піддається очищенню та ущільненню та довгого волокна, що піддається належному сортуванню. Довговолокниста маса піддається сортуванню на сортувальних пристроях, оснащених слотовими ситами, що

дозволяють відокремити з маси дрібні легкі забруднення. Коротко- і довговолокниста маса, очищена від забруднень, ущільнюється на ущільнюючих пристроях. Питома вага волокон з макулатури складає 82%, решта - вода та забруднення. Також папір є горючим матеріалом, який можна використовувати як енергетичну фракцію відходів.

Пластмаси - це складна для переробки сировина, яку можна використовувати через вторинну переробку через дуже велику кількість і різноманітність використовуваних матеріалів. Пластмасові відходи є величезною проблемою з точки зору їх великої кількості, різноманітності та того факту, що вони є фракцією, яка важко розкладається. Завдяки своїй низькій ціні, пластмаси широко використовуються як упаковочний матеріал, все частіше заміщуючи інші традиційні матеріали, наприклад, папір або скло. Композити з декількох різних матеріалів ще важче підібрати та використовувати. Найпоширенішими на ринку є пакети з поліетилену, поліпропілену, поліетилентерефталат та полівінілхлоридів. Найкраще збирати їх з ринку та термічно перетворювати з використанням енергії. Через відсутність устаткування для теплової переробки цих відходів у великому масштабі, пластмаси повторно видобуваються з маси відходів, піддаються вторинній переробці та використовуються. Повторне використання означає виробництво упаковочної продукції для побутової хімії, виробництво мішків для збору відходів. Умовою правильного функціонування системи вторинної переробки пластмасових відходів є наявність належної системи збирання, сортування та остаточної переробки.

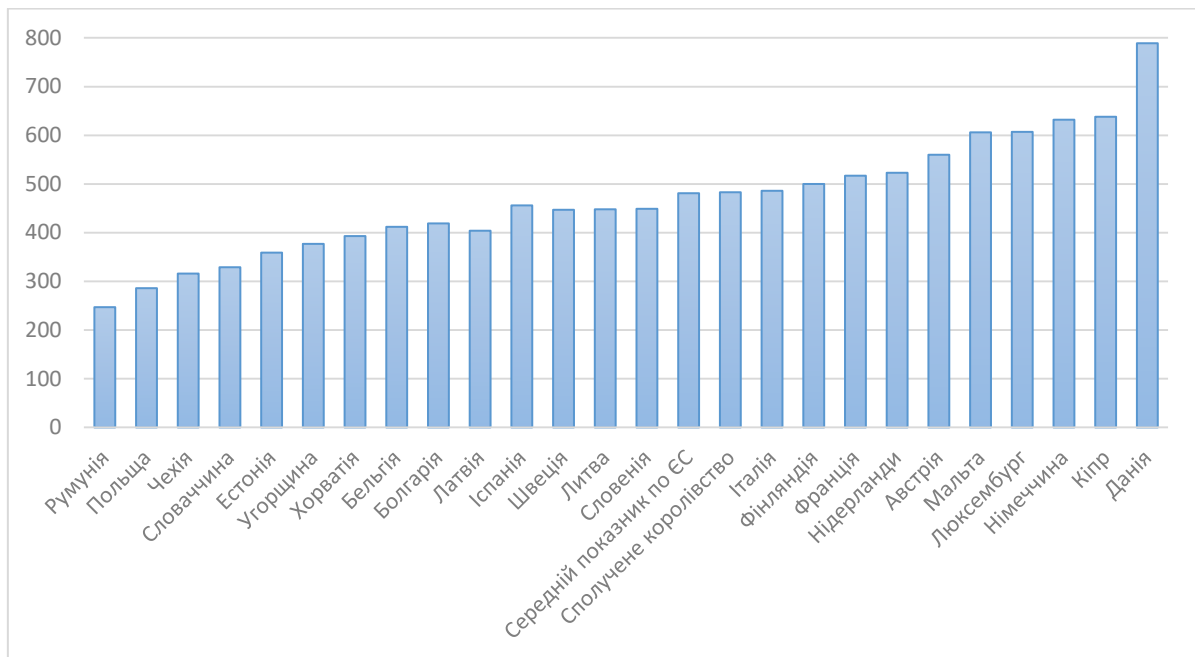
Метали, як і у випадку з пластмасою, характеризуються значною кількістю і різноманітністю застосування, що може спричинити труднощі з відновленням. Добре сформований ринок металів та їх висока вартість спричиняють те, що вони є дуже дорогою сировиною, тому іноді стають відходами. Змішана металева сировина повинна бути розділена на різні технології переробки кожної з них. Наприклад, алюмінієві банки повинні спочатку подрібнюватися, а потім просіватись на ситах, щоб очистити їх від дрібних мінеральних та органічних забруднень. Видалення фарб і лаків з алюмінієвих поверхонь

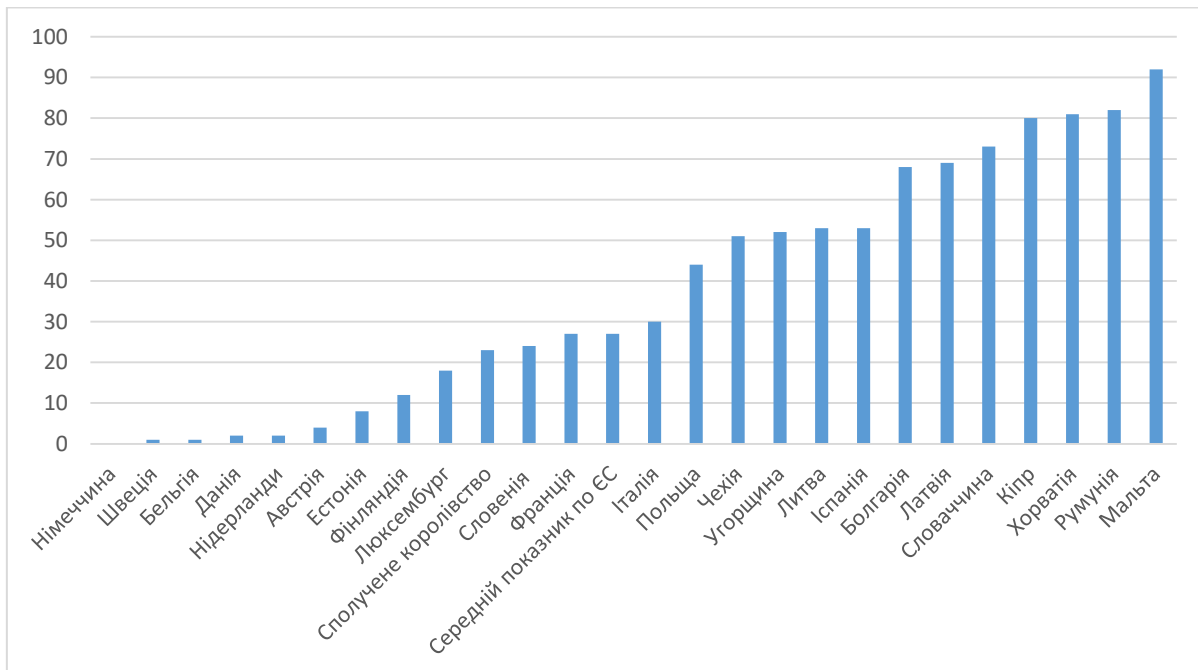
зазвичай здійснюється термічним способом, наприклад, в обертових печах. Після повторного просівання вони розплавляються. Після плавлення якість металу є недостатньою внаслідок забруднення металу, тому перед виготовленням сплавів матеріал повинен бути підданий рафінації (очищенню) та фільтруванню.

3.2. ЛИТВА

Литва виробляє 1,3 т змішаних побутових відходів щороку⁷.

Мал. 4 Побутові відходи, утворені в європейських державах у 2015

Мал. 5 Утилізація побутових відходів у європейських країнах, 2015

У 2000 році розпочалися основні реформи у галузі поводження з відходами. Було вирішено розробити регіональну систему поводження з побутовими відходами на основі впровадження вимог ЄС. В результаті створили 10

⁷ Eurostat <http://ec.europa.eu>

регіональних систем управління відходами (РСУВ) та 10 регіональних центрів поводження з відходами (РЦПВ), які координують поводження з відходами сусідніх муніципалітетів у своєму регіоні. РЦПВ - це юридичні особи, що належать муніципалітетам кожного регіону. Ті муніципалітети, які є власниками регіональних центрів поводження з відходами, співпрацюють з метою вдосконалення системи поводження з відходами та створення інфраструктури для поводження з відходами. Всі сміттєзвалища (~ 800), які не відповідали екологічним вимогам, були закриті та було побудовано 11 нових сучасних звалищ.

Для розробки системи поводження з відходами Литва отримала фінансову підтримку ЄС:

- 2000-2006 рр. - загальний бюджет проектів становив 177 млн євро (104,5 млн євро - підтримка ЄС).
- 2007-2013 рр. - загальний бюджет за проектами склав 224,9 млн євро (186 млн євро- підтримка ЄС).
- 2014-2020 рр. – на поводження з відходами отримали 147 млн євро підтримки ЄС.

Дані кошти були використані для розробки системи поводження з відходами, а саме на:

- будівництво нових регіональних звалищ для побутових відходів (11 звалищ);
- закриття старих сміттєзвалищ та звалищ (808 звалищ);
- будівництво транспортних станцій (у деяких регіонах) (5 станцій);
- будівництво станцій переробки / громадських об'єктів у муніципалітетах (123 станцій);
- будівництво компостувальних установок для зелених відходів у муніципалітетах (54 установки).

У 2016 році в Литві накопичилося 1 272 061 тонн відходів (близько 433 кг на 1 особу).

Мал. 6 Поводження з побутовими відходами у 2016

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВИРОБНИКІВ: РОЗДІЛЬНИЙ ЗБІР ВІДХОДІВ

Головними завданнями для муніципалітетів, визначеними в Національному плані поводження з відходами на 2014-2020 роки, є:

- Захоронення біологічних побутових відходів у 2020: 35% з 2000 року;
- Відновлення побутових відходів не менш, ніж 45% до 2016 року;
- Відновлення побутових відходів не менш, ніж 65% до 2020 року;
- Підготовка до повторного використання та переробки не менше, ніж 50% побутових відходів паперу, скла, пластику та металу до 2020 року;
- Роздільний збір харчових відходів з 2019.

Національний план поводження з відходами встановив вимоги до муніципалітетів щодо запровадження системи роздільного збору. Специфічними вимогами є: затвердження схем пунктів збору, надання контейнерів для роздільного збору вторинної сировини у найбільших містах (Алітус, Каунас, Клайпеда, Маріямполе, Паневежис, Шяуляй та Вільнюс), тобто не менше, ніж один пункт в житлових будинках з 600 жителями; для всіх інших міст: не менше одного пункту в житлових будинках з 800 мешканцями. У житлових кварталах з приватною забудовою, де власники будинків не забезпечені індивідуальними контейнерами, встановлюється не менше одного пункту збору біля головного входу в житловий квартал. Точки збору повинні

бути організовані у публічних постійно відвідуваних місцях, а також під час публічних заходів необхідно встановлювати тимчасові пункти.

Національне законодавство визначає наступні рекомендації для муніципалітетів: середня відстань до точок збору в житлових кварталах не повинна перевищувати 150м до 2016 року; 100м до 2018 року; щонайменше один великогабаритний об'єкт збору відходів обслуговує 50 000 жителів, однак в будь-якому муніципалітеті потрібно «вибити» хоча б один з таких об'єктів.

Муніципалітети відповідальні за поводження з відходами упаковки. До їхніх обов'язків належать планування, збирання відходів упаковки, їх транспортування, підготовку до відновлення та переведення до розпорядників відходів, а також координація виконання цих заходів. Відповідно до законодавства виробники та імпортери також несуть відповідальність за поводження з відходами упаковки - вони повинні фінансувати окремий збір відходів у потоці муніципальних відходів і повинні забезпечувати контейнери для роздільного збирання відходів упаковки (для паперу (синього кольору), для скла (зеленого кольору), для змішаних пластиків / металевих / пивних пакетів (жовтий)).

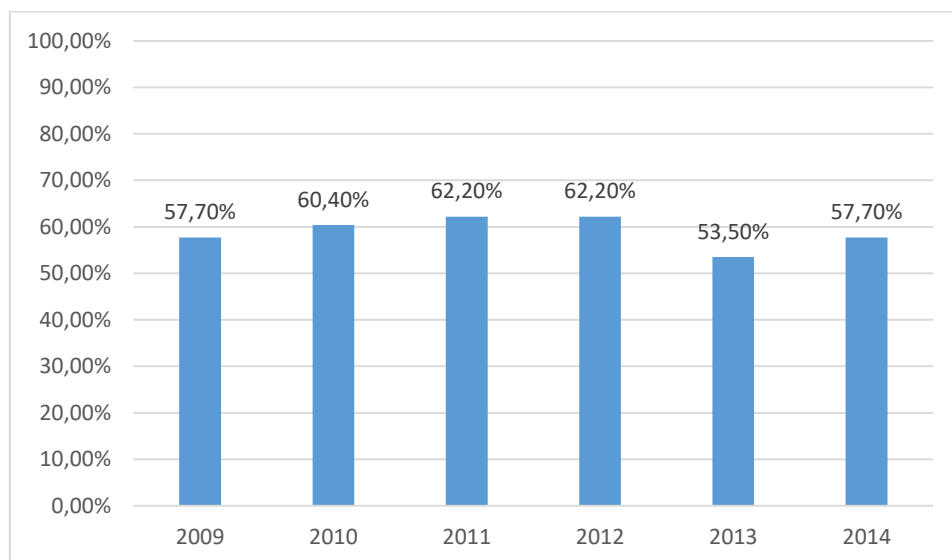
Муніципалітети та виробники та/або імпортери повинні співпрацювати між собою в організації пакування та поводження з відходами електроніки. Вони повинні підписати контракт - тристоронній договір між муніципалітетом (або між юридичною особою, створеною муніципалітетом/муніципалітетами та призначеним для управління схемою управління муніципальними відходами) та виробником та/або імпортером та/або організацією виробників та імпортерів та управляючим відходами для роздільного збору, транспортування, підготовки до утилізації, відновлення та переробки та відновлення продуктів та/або упаковки відходів, що утворюються в муніципальних потоках відходів. Цей контракт повинен включати: порядок укладення договору, набрання чинності та припинення дії; умови розробки інфраструктури та використання системи збору продуктів та / або упаковки відходів, що утворюються в потоках побутових відходів; порядок та умови

надання послуг; механізми ціноутворення; схеми оплати; права, обов'язки сторін та відповідальність за невиконання зобов'язань; порядок подання заяви, їх розгляду та вирішення спорів; термін дії договору, умови та порядок його зміни або припинення дії. Стандартна форма договору затверджується урядом або уповноваженим ним органом.

Як було зазначено вище, згідно з литовським законом про упаковку та відходи упаковки загальна вартість управління упаковкою повинна покриватися виробниками та імпортерами упакованих товарів, які повинні зареєструватися в органах влади. Вони можуть це зробити, стаючи членом колективної системи, яка фінансує операції зі збирання пакувальної сміття муніципалітетів або індивідуально укладаючи контракти з компанією з поводження з відходами, яка обробляє упаковку.

Муніципалітети можуть або організувати збір відходів упаковки домашніми господарствами самостійно або укладати контракти з компанією, що займається управлінням відходами, шляхом проведення конкурсних торгів. Муніципалітети будуть фінансуватися відповідно до ринкової частки організацій у випадку, коли діє більше ніж одна організація відповідальності виробника (під наглядом Міністерства охорони навколишнього середовища).

Норми переробки відходів упаковки в Литві у 2009-2014 рр.(у відсотках)⁸:

Мал. 7 Норми переробки відходів упаковки в Литві у 2009-2014

⁸ Джерело: Презентація «Законодавча база поводження з побутовими відходами в житловому фонді Литви», Єва Андріулайтіте, 30 січня 2018 року, м. Львів.

Дана статистика показує коефіцієнт переробки відходів упаковки в Литві з 2009 по 2014 роки. Протягом 2009-2011 років коефіцієнт виріс з 57,7% до 62,2% відповідно. Найнижчим показником переробки за цей період був у 2013 році і становив 53,5%.

Муніципальні системи поводження з побутовими відходами

В муніципалітетах у 2016 році:

- Зібрані в контейнерах відходи – **929 876, 066** тон;
- Зібрано на майданчиках для великогабаритних відходів – **66 420, 267** тон;
- Шляхом об'їзду зібрано **37 523, 955** тон відходів;
- Відходи, зібрані за допомогою інших засобів (додаткові системи) - **80 705, 770** тон.

Мал. 8 Муніципальні системи поводження з побутовими відходами

Тенденції муніципальних систем поводження з побутовими відходами:

- Інтенсивний розвиток об'єктів збору вторинної сировини;
- Закуплені універсальні сміттєвози;
- Введена ідентифікація контейнерів;
- Установка мобільних програм для користувачів;
- Опитування населення.

Депозитна система

1 лютого 2016 року Депозитна система була офіційно запущена Міністром навколишнього середовища. Депозитна система це литовська історія успіху. Протягом двох років з моменту запуску депозитної системи було зібрано 1

мільярд упаковки - пластику, скла та алюмінієвих банок (на даний час кількість таких упаковок досягла 1,081,040,631⁹).

Дотримуючись правил депозитної системи, громадяни можуть повернути упаковку з друкованим депозитним знаком та отримати відшкодування у сумі 10 євро-центів. Ця система охоплює металеві, скляні та пластмасові упаковки напоїв, які мають відповідний знак депозиту. Упаковка, яку повертають, повинна бути порожньою, зі збереженням оригінальної форми, етикетки не повинні бути пошкоджені, а штрих-код має бути добре видно.

Упаковка може бути повернута на усій території Литви, ця опція доступна як у магазинах площею більше, ніж 300 м², так і у селищних магазинах. У більшості місць упаковка повертається за допомогою торгівельних автоматів. Якщо у магазині не має такого автомату, але він є частиною депозитної системи, упаковку можна здати у касі, де депозит також буде повернуто.

Громадяни задоволені депозитною системою. Приблизно 97% мешканців Литви вважають, що депозитна система необхідна, вона відповідає очікуванням та потребам людей в Литві. Збір упаковки через систему депозиту перевершив очікування та оптимістичні прогнози. Система зібрала 92 види упаковок, випущених на ринок. Перед запровадженням системи було визначено, що досягти такого відсотка вдасться лише у 2020 році. За даними системного адміністратора загалом 87% населення Литви використовує систему.

Мал. 9 Депозитна система

⁹ <http://grazintiverta.lt/en/>

3.3. УКРАЇНА

Сучасний стан. Щороку в Україні в середньому утворюється 10 тон відходів в розрахунку на одного мешканця, що в 2 рази більше від середнього показника в країнах Європейського Союзу.

Загалом в Україні накопичено близько 36 млрд тон відходів. Це понад 50 тис. тон на 1 квадратний кілометр нашої держави. Обсяги промислових відходів значно перевищують обсяги побутових, проте утилізується лише 30% промислових відходів та близько 4% побутових.

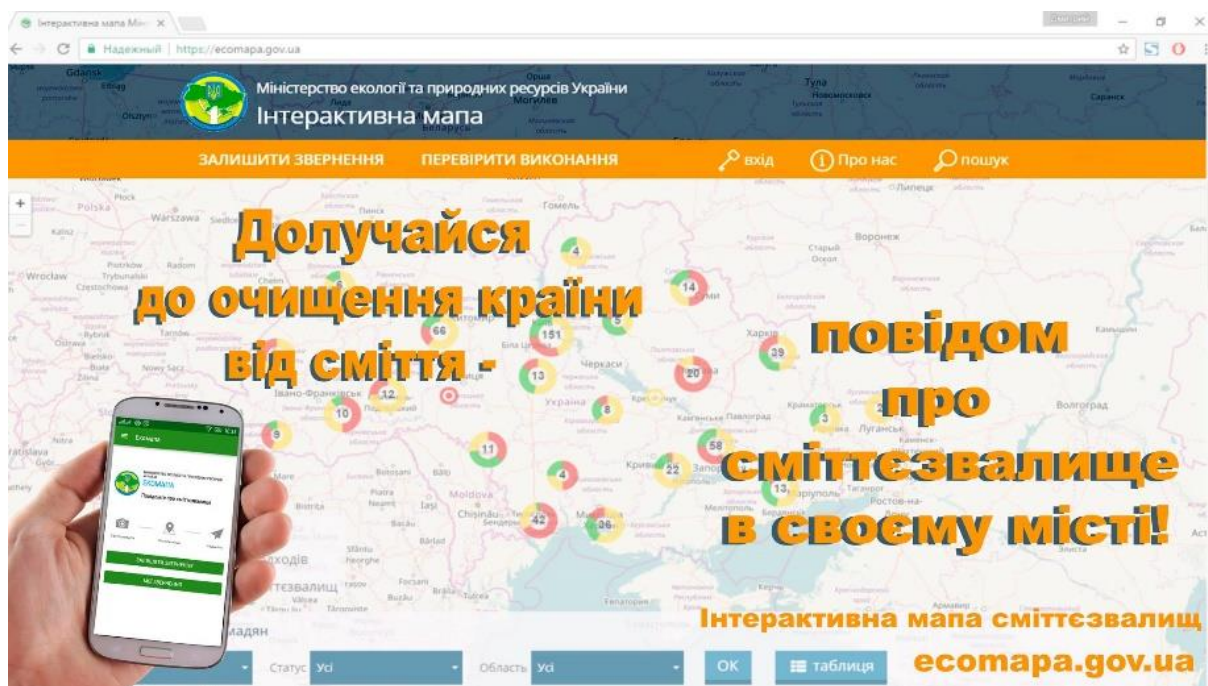
Так, згідно статистичних даних лише за 2016 рік в Україні (без урахування даних АР Крим та м. Севастополь) утворилось близько 49 млн м³ побутових відходів, або близько 11 млн тон. Основна проблема полягає в тому, що більшість відходів саме захоронюють, цей показник сягає 94,4%. Ще 2,7% спалюють, а лише 3,09% переробляють.

Більшість з цих побутових відходів було вивезено та захоронено на полігонах, де вони забруднюють ґрунти та повітря. Загалом в Україні 5,5 тис. сміттєзвалищ і полігонів загальною площею понад 9 тис. га. Ця цифра – лише кількість легальних сміттєзвалищ, стихійно по всіх областях існує ще близько 27 тисяч. Мішками чи машинами сміття викидають у найближчі ліси, яри, канави чи під паркани.

Мал. 10 Стихійне сміттєзвалище

Для боротьби з стихійними звалищами у вересні 2016 року було запроваджено інтерактивну мапу сміттєзвалищ (www.esomapa.gov.ua). Даний сервіс включає інтерактивну мапу сміттєзвалищ України та мобільний додаток із функцією он-лайн сповіщення про виявлені сміттєзвалища. Інформацію про звалища може додати будь-який громадянин, оскільки для цього необхідно лише зареєструватися на сайті та надіслати звернення. Через мобільний додаток можна зробити фото сміттєзвалища та надіслати фото на веб-портал Мінприроди. Отримана інформація опрацьовується модератором та наноситься на карту. Міністерство, з свого боку, отриману інформацію надсилає до органів влади на місцях з вимогами ліквідації таких. Окрім того, процес усунення порушень теж відображається в статусах, що передбачені додатком.

Мал. 11 Інтерактивна мапа

Протягом року надійшло близько 1500 повідомлень про стихійні сміттєзвалища, непоодинокі випадки, коли громадяни надавали інформацію про звалища, про які місцева влада не інформувала. За цей рік органи місцевого самоврядування ліквідували близько 40% таких сміттєзвалищ. Найбільше було ліквідовано органами місцевого самоврядування у Київській, Харківській, Миколаївській та Черкаській областях. Найменше повідомлень

про виявлені сміттєзвалища надійшло із Івано-Франківської, Рівненської та Чернівецької областей.

За експертними оцінками, понад 99% функціонуючих полігонів не відповідають європейським вимогам, в будь-який момент на якомусь із них може виникнути екологічна катастрофа, як, наприклад, це вже сталося у Львові у 2016 році, коли обвалилося близько 100 тис. метрів кубічних сміття, внаслідок чого прорвало дамби, які стримували токсичні рідкі відходи.

Тривалий час (більше 20 років) законодавство не зобов'язувало переробляти відходи. Був лише один спосіб утилізації – захоронення, що і призвело до такої плачевної ситуації, оскільки не була побудована інфраструктура з роздільного збору, сортування та утилізації твердих побутових відходів.

Зараз Мінприроди активно намагається усунути дані прогалини, зокрема прийнята Національна стратегія поводження з відходами запроваджує вимоги Директиви ЄС та закріплює ієрархію поводження з відходами. Згідно Стратегії основними напрямками поводження є роздільне збирання відходів та повторне використання у виробництві, інший – спалювання з очищенням викидів та виробництвом енергії, так звана «термічна утилізація». За даними статистики сьогодні лише 2,4% всіх українських відходів знищують під час термічної утилізації. Однак до 2020 року цей показник має сягнути 7%, а до 2030-го – 10%, що і передбачає стратегія. «Але це не означатиме, що решта відходів і надалі вивозитимуть на звалища. Більшість із них можна переробити: ідеться не лише про традиційні повторно використововувані ресурси на зразок металу, скла й паперу, а й про значне за обсягами будівельне сміття, з якого, до прикладу, можна виготовляти нові будматеріали» - деталізують у Мінприроди. Так, Національною стратегією поводження з відходами передбачено не лише банальне зменшення кількості полігонів ТПВ, але й план переходу до 100% переробки відходів. Сама стратегія орієнтується якраз на стандарти ЄС, зокрема має серед принципів підготовку відходів до повторного використання. І це не порожні слова – передбачено до 2030 року створити 800 нових потужностей з вторинної переробки, утилізації, компостування. А також

поставлено за мету зменшити обсяг захоронення побутових відходів з 95% до 30%.

Зараз в Україні діють підприємства, що займаються переробкою відходів, а саме - 22 сміттесортувальні лінії, київський сміттєспалювальний завод та три сміттєспалювальні установки. На даний час у ряді громад встановлюються нові сміттесортувальні лінії. Так, наприклад, в кінці 2017 на Львівщину закупили три лінії, нові лінії запрацювали у Вінницькій та Хмельницькій областях. Проте для наявних об'ємів відходів – це дуже мало. Через нестачу потужностей із переробки твердих побутових відходів утилізація сміття в Україні перетворюється на глобальну екологічну проблему. Ледь не в кожному населеному пункті існують труднощі з відходами, і необхідність вирішення цієї проблеми стоїть майже перед усіма органами місцевого самоврядування.

Відповідно до чинного законодавства на сьогодні знаходити механізми збирання і небезпечної утилізації відходів належить до компетенції місцевих органів влади, які згідно Закону України «Про відходи» наділені повноваженнями:

- здійснення контролю за використанням відходів з урахуванням їх ресурсної цінності та вимог безпеки для здоров'я людей і навколишнього природного середовища;
- організація ведення обліку утворення, оброблення, знешкодження, утилізації та видалення відходів, їх паспортизації;
- організація збирання і видалення побутових та інших відходів, а також здійснення роздільного збирання корисних компонентів цих відходів;
- здійснення контролю за додержанням юридичними та фізичними особами вимог у сфері поводження з виробничими та побутовими відходами.

Проте, у багатьох випадках органи влади на місцях не виконують своїх повноважень належним чином, передусім через брак коштів.

Переробка. На даний час існує чимало підприємств, які займаються переробкою вторинної сировини. Звісно, співвідносно до об'ємів побутових відходів це лише крапля в морі, проте частково вони забезпечують переробку ПВ, наприклад, «Чисте місто» у Кривому розі, «Вторма» у Броварах, «Регіон-2001» та інші.

Позитивним прикладом поводження з побутовими відходами варто відзначити **Стадницький полігон** Вінницької області, де працює сміттесортувальна станція, на якій за зміну переробляють до 200 кубометрів сміття. Частину відходів у вигляді пластика, скла, металу тут відбирають і віддають на переробку. Відходи у м. Вінниці розділяють на дві фракції: «суху» та «вологу», для яких установлено окремі контейнери. До «сухої» належать ПЕТ-пляшка, папір, скло й метал, до «вологої» – харчові відходи, забруднена упаковка, відходи зеленгоспу тощо.

Оскільки на полігоні зосереджений величезний об'єм відходів, це місце використовується для видобутку метану, що є основною складовою природного газу. На сміттєзвалищах метан утворюється внаслідок гниття органічних залишків без доступу повітря, коли відходи розкладаються природним шляхом під шарами ґрунту. Далі з метану виробляють електроенергію. На території сміттєзвалища встановлено більше 10 пересувних свердловин, кожна з яких може сягати вглибину до 20 метрів. Це, передусім, сприяє здійсненню дегазації полігону та зменшує ризики утворення вибухонебезпечних сумішей і виникнення пожеж.

Далі метан подається на розміщену тут блочно-модульну теплоелектростанцію, де використовується на спеціальній установці для генерації як електричної енергії, так і теплової енергії. Добова потужність (а завод працює цілодобово) становить приблизно 24 МВт електроенергії та 43,2 МВт теплоенергії, а такої кількості достатньо, щоб задовольнити потреби цілого мікрорайону міста. Як стверджують у «Вінницяобленерго», така кількість виробленої електроенергії дозволяє покрити її брак у «пікові» періоди та забезпечити, відповідно, потреби споживачів.

Мал. 12 Сортування на Стадницькому полігоні

Сортування побутових відходів. Роздільний збір побутових відходів впровадили у 575 населених пунктах, але це глобально не вирішило питання. У містах встановлені окремі контейнери для роздільного збору таких фракцій, як папір, полімери, скло. Наприклад, у Львові ведеться активна інформаційна кампанія для інформування мешканців шляхом поширення інформаційних буклетів (рисунок) та навіть розроблено мультфільм «Сортуй!» (<https://menr.gov.ua/news/32060.html>). В анімаційному мініфільмі мова йде про шкоду, яку завдають довкіллю неперероблені пластикові пляшки. Презентований ролик є закликом Львівської ОДА до мешканців та гостей бути свідомими та сортувати тверді побутові відходи. Наразі працівники Державної екологічної інспекції в Львівській області демонструють мультимедію в школах і дитячих садочках на позашкільних уроках з екологічного виховання. Також мешканці міста мають змогу здати відсортовані відходи (батарейки, лампи, макулатуру, пластик, скло тощо) на утилізацію, обравши найближчі пункти прийому у Львові на спеціальній інтерактивній карті - <http://solvetpv.lviv.ua/karta-majdanchykyiv/>

Згідно Закону України «Про відходи» з 1 січня 2018 року всі українці повинні сортувати сміття. Проте на практиці немає механізму, як це реалізувати, адже в більшості відсутня інфраструктура для збирання, первинного та вторинного сортування, для переробки і безпечного захоронення цих відходів. Так, на всю Україну нараховується не більше сотні підприємств, які займаються переробкою вторинної сировини, а таких потрібні тисячі. І навряд чи у всіх регіонах вдасться знайти необхідні кошти, оскільки приватних інвесторів у сфері мало.

Окрім того, людей демотивує той фактор, що часто можна спостерігати ситуацію, коли приїжджає смітєвоз і забирає вміст обох контейнерів (для сортованого і несортованого сміття) разом та, мабуть, везе на звалище.

В малих містечках на сьогодні набагато краще просувається ініціатива сортування сміття, де очевидним є зменшення кількості відходів порівняно, наприклад, з столицею.

Мал. 13 Мультфільм, знятий у Львові

Пластика
Пінопласт
Зм'ячені упаковки
Паперові стаканчики
Пакети Tetra Pak, ELOPAK, SIG і подібні
Гнучка упаковка, упаковка для пігулок,
стіжки від кави

**СПІЛЬНИМИ ДІЯМИ ЗАБЕЗПЕЧУЄМО
ЕКОНОМІЮ КОШТІВ
ЗА ВИВЕЗЕННЯ СМІТТЯ**

вартість контейнеру	ціна в	кількість збирання відходів
ПЛАТІВА за 1 тб назмір (дорого або опівмільйон)	на контейнер	Можливо і ПОВИННО зменшити розміщення до оптимального
Системні платежі дорого 30000 грн протягом року	на контейнер	Можливо платити 18000 грн за рік

**ПЕРЕЛІК ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ
БАГАТОПОВЕРХІВОК -
ЕКОНОМІЯ КОШТІВ ЗА ТЕПЛО:**

- будинковий лічильник;
- ремонт кранів, засувки;
- балансування стояків;
- система моніторингу температур

стояків, погодозалежне регулювання подачі
тепла;

- автономна система нагрівання гарячої
води;
- теплі блоки в коридорах; в квартирах
вікна провітрювачі або рекуператори;
- утеплення (фасад, цоколь, технічний
поверх).

**СОРТУВАННЯ
КУХОННИХ ЗАЛИШКІВ**

Відходи	Відсоток
Папір	24%
ПЕТ-пластик	6%
Сіло-пшеника	6%
Побутовий метал	4%
Харчові відходи	32%
Непопір	18%

ЗАПИТУЙТЕ, ПРОПОНУЙТЕ, КОРИСТУЙТЕСЬ!

ВАСИЛЬ ПРУСАК: (068) 13-54-711, (050) 59-38-690

Львів, вул. Роксолани, 57
osbb.roksolany57@gmail.com
www.recpc.kpi.ua

**ПІДГОТОВКА ВІДХОДІВ ДО
РОЗДІЛЬНОГО
СОРТУВАННЯ**

Мал. 14 Інфо-буклети

Діяльність громадських організацій та ініціатив. Чимало громадських організацій реалізовує та реалізували проекти у сфері поводження з побутовими відходами. Всіх їх перелічити дуже важко, тому наведемо деякі з них.

«Україна без сміття» - громадський проект, що має на меті покращити стан навколишнього середовища, залучаючи громади до сортування сміття. А це, відповідно, зменшить навантаження на сміттєві полігони і сприятиме розвитку ринку переробки вторинної сировини в Україні. В рамках проекту впроваджуються різноманітні освітні проекти, проводиться екологічний аудит компаній, проводиться постійна робота над збором статистичних даних. У м.Києві діє «Майстер добрих справ» – це проект мобільного пункту прийому вторсировини, який обслуговує містян та організації Києва, протягом будніх днів автомобіль забирає накопичену вторсировину з офісів Києва, а в вихідні дні приймають відсортоване сміття у населення згідно графіку і найбільш популярний районах міста.

«Зробимо Україну чистою» - масштабна соціально-екологічна акція, що полягала у загальнонаціональному щорічному одноденному прибиранні парків, пляжів, скверів, узбіч доріг та інших зелених зон. 20% зібраного сміття передавалося на переробку. Так, у 2015 році участь в акції взяли 800 тисяч мешканців з понад 1000 населених пунктів. Цією ініціативою також було реалізовано проект зі збору вторинної сировини для допомоги школярам Донбасу – «Надія є!». До проекту було долучено школи Києва, які зібрали за 1 тиждень 14 тон вторинної сировини. За гроші, виручені від її реалізації, було закуплено книжки, будівельні матеріали та посуд у школи Добропілля, Костянтинівки та Дружківки.

Проект **«Зелена школа»** - запроваджено сортування твердих побутових відходів у двох школах Вінницької області. Сортоване сміття – папір, пластик, скло продається підприємству-заготівельнику вторинної сировини ТОВ «Подільська Січ», а на зароблені від вторинної сировини кошти для дітей купують спортивний інвентар.

ГО «Альтернативна Реальність» - організація, що впроваджує екологічні заходи у Черкаській області. Організовували акції із прибирання лісів та пляжів, вчили школярів сортувати сміття та читали мешканцям ОСББ лекції з енергозбереження. Паралельно члени організації налагодили збір відпрацьованих батарейок. У трьох селах – Руській Полянці, Геронимівці і Мошнах – активісти започаткували проект «Чистий двір». Там вдалося налагодити послуги із сортування, вивезення і утилізації побутових відходів від населення.

ZPSPACE –проект для тих, хто живе у Запоріжжі і хоче сортувати сміття, але не знає, як почати і куди його здати. Організація надає всю необхідну інформацію щодо правильного сортування відходів, допомагає з придбанням контейнерів та навчає, як їх можна зробити власноруч, а також запровадили інтерактивну мапу пунктів збору вторинної сировини у місті.

Екологічне підприємництво «Zelenew» - лабораторія, яка переробляє пластик та виготовляє з нього оригінальні кошики для фруктів і різного домашнього приладдя, вази, світильники та інші корисні речі у м. Львів.

Zero waste management у Львові – це сукупність організаційних, регуляторних, фінансових та освітніх заходів, спрямованих на зменшення генерування та збільшення роздільного збору й переробки відходів. Львів буде першим містом України, що приєднається до спільноти прогресивних міст світу. В червні Zero waste стала офіційною стратегією ТПВ у Львові. Основні пріоритети – перехід від управління відходами до управління ресурсами з фокусом на мінімізацію відходів. До 2019 року Львівська міська рада очікує таким чином скоротити до 30% відсотків ТПВ на одного мешканця. У 2017 році було реалізовано проект з мінімізації сміття «За 21 день до Zero Waste», учасники якого правильно поводитися з відходами, відкрили приємні та складні сторони життя з мінімальною кількістю сміття та навчилися вирішувати несподівані сміттєві виклики. В ході експериментів львів'янам пропонували зареєструватися, долучитись до гурту в Facebookі щодня протягом трьох тижнів виконувати ряд завдань для того, щоб зменшити

кількість сміття вдома. Учасників закликали ділитися своїм досвідом і розповідати про альтернативні варіанти поводження зі сміттям.

«Зелена Коробка» – це ініціатива, покликана налагодити сортування для ОСББ та офісів. Тут пропонують сервіс встановлення контейнерів для сортування сміття з їх подальшим обслуговуванням. Організатори ініціативи також заохочують компанії профінансувати встановлення контейнерів в садках, школах тощо. Крім того, своїми силами встановлюють в публічних закладах обладнання, щоб діти з юного віку звикали до того, що сміття потрібно сортувати.

ВИСНОВКИ

Екологічна частина Угоди про асоціацію на даний час не була пріоритетною в Уряді і тому, на жаль, Україна досить повільно, порівняно з можливим, просувається у виконанні покладених зобов'язань. Так, великим проривом вважається прийняття Законів України «Про стратегічну екологічну оцінку» та «Про оцінку впливу на довкілля».

Сфера поводження з побутовими відходами є дуже ваговою серед екологічної групи. На підставі основних принципів ЄС здійснювалося та здійснюється реформування законодавства більшості країн, зокрема Литви та Польщі, досвід яких наводиться в посібнику. Такими принципами є: запобігання утворенню відходів, підготовка до повторного використання, вторинна переробка, інші процеси відновлення, знешкодження.

Так, для запозичення досвіду можна звернути увагу на такі моменти. У Польщі сортування відходів реалізовується трьома шляхами – як двохконтейнерна (сухі-вологі відходи), трьохконтейнерна (вторинна сировина – відходи – решта) та багатоконтейнерна (кожна фракція збирається окремо) системи. Окрім обладнаних точок роздільного збору відходів існують і альтернативні методи, як, наприклад, система закупівлі, система зворотного депозиту та громадський збір від населення. У Литві після імплементації законодавства ЄС були закуплені універсальні смітєвози, введена ідентифікація контейнерів, розроблено мобільні програми для користувачів, проводиться постійне опитування населення. Окремо варто відзначити депозитну систему Литви, яка полягає у тому, що громадяни можуть повернути упаковку з друкованим депозитним знаком та отримати відшкодування у сумі 10 євро-центів. Ця система охоплює металеві, скляні та пластмасові упаковки напоїв, які мають відповідний знак депозиту. За даними системного адміністратора загалом 87% населення Литви використовує систему.

В Україні, незважаючи на обов'язок мешканців з 1 січня 2018 року сортувати відходи, поки діяльність у сфері поводження з відходами не дуже видно. Проте, діяльність у правильному напрямку проводиться, тому маємо надію, що зовсім скоро наявна ситуація покращиться. На даний час прийнято

Національну Стратегію управління відходами в Україні до 2030 року та триває робота над Національним планом управління відходами, а також приймаються регіональні стратегії для покращення ситуації у сфері.

МІСЦЕ ДЛЯ НОТАТОК

ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

ЛЬВІВ – 2018